

Drechtsteden Energieneutraal 2050, Samenwerkingsagenda 2018

*Dynamisch werkdocument voor de uitvoering van de Energiestrategie
(22 december 2017)*

Inleiding

Voor u ligt de samenwerkingsagenda 2018, Drechtsteden energieneutraal. Dit is de uitvoeringsagenda voor 2018 van de Samenwerkingsovereenkomst Drechtsteden Energieneutraal. De Samenwerkingsagenda 2018 is een dynamisch werkdocument.

In de Drechtsteden bundelen we de krachten van overheden, bedrijfsleven, inwoners, maatschappelijke instellingen en onderwijs, om te komen tot een energieneutrale regio.

Leeswijzer

In hoofdstuk 1 vind u de agendalijnen. Daarin staat samengevat wat we willen bereiken, wat we inbrengen, wie waarvan trekker is, en wie waaraan meehelpen.

In hoofdstuk 2 zijn de agendalijnen nader beschreven in de samenwerkingsprojecten.

Inhoud

1 Agendalijnen.....	3
1.1 Algemeen.....	4
1.2 Uitfaseren van aardgas.....	5
1.3 Energiebesparing.....	6
1.4 Afgaan van benzine, diesel en stookolie	8
1.5 Duurzaam opwekken.....	9
2 Samenwerkingsprojecten	10
2.1 Algemeen.....	10
2.1.1 Organisatie	10
2.1.2 Ontwikkeling gezamenlijke communicatiestrategie	11
2.2 Uitfaseren van aardgas.....	13
2.2.1 Oprichting Projectbureau Drechtsteden Van Aardgas Los.....	13
2.2.2 Warmtetransitieplan	17
2.2.3 Gasloze nieuwbouw	18
2.2.4 Onderwijs- en trainingsprogramma's bedrijfsleven	20
2.3 Energiebesparing.....	21
2.3.1 Plan Woningcorporaties energie neutrale woningvoorraad.....	21
2.3.2 Particulieren en VVE's 1.....	23
2.3.3 Particulieren en VVE's 2.....	24
2.3.4 Particulieren en VVE's 3.....	27
2.3.5 Wet milieubeheer 1.....	28
2.3.6 Wet milieubeheer 2.....	32
2.3.7 Ondersteuning MKB 1	33
2.3.8 Ondersteuning MKB 2	34
2.3.9 Ondersteuning MKB 3	35
2.4 Afgaan van benzine, diesel en stookolie	36
2.4.1 Versnelling infrastructuur zero-emissie vervoer	36
2.5 Duurzaam opwekken.....	37
2.5.1 Zonneoffensief.....	37
2.5.2 Visie duurzame energie	38
2.6 Eigen organisatie	39
2.6.1 Borging energietransitie in de eigen organisatie	39

1 Agendalijnen¹

In de onderstaande agendalijnen is samengevat wat we willen bereiken, wat de gezamenlijke inkomsten en uitgaven zijn, wie waarvan trekker is, en wie waaraan meehelpen. Deze agendalijnen zijn in hoofdstuk 2 verder uitgewerkt in de samenwerkingsprojecten. De nummers bij deze agendalijnen verwijzen naar de betreffende paragrafen in hoofdstuk 2.

Deze Samenwerkingsagenda is de uitvoeringsagenda voor 2018 van de Samenwerkingsovereenkomst Drechtsteden Energieneutraal. De Samenwerkingsovereenkomst kan worden gezien als een convenant tussen partijen, zonder juridische -, maar met een duidelijk morele status. In het verlengde daarvan is de Samenwerkingsagenda een structuur waarbinnen Partijen samen zaken uitwerken en oppakken. De directe sturing, bevoegdheid en besluitvorming ligt bij de meeste samenwerkingsprojecten bij de organisaties zelf. De rol van de Programmaraad en de E-Teams is daarbij verbindend. Uitzondering daarop vormen de uitgaven die worden gedaan vanuit de gezamenlijke contributie (bij organisatie en communicatie) en die worden gedaan vanuit bijdragen van Partijen (bij oprichting Projectbureau Drechtsteden van aardgas los). Waar nodig worden voorstellen uitgewerkt met een meer intensieve samenwerking waarvoor aparte bindende overeenkomsten zullen worden gesloten, zoals bij het Projectbureau Drechtsteden van aardgas los.

<wilt u aangeven als uw organisatie toegevoegd moet worden bij onderstaande agendalijnen>

¹ Een aantal organisaties zal hier verder op intekenen.

1.1 Algemeen

	2.1.1 Organisatie	2.1.2 Communicatiestrategie	2.6.1 Borging in eigen organisatie
Trekker	Programmaraad (met onafhankelijke voorzitter)	Wergroep-trekker vanuit Openbaar lichaam Drechtsteden, t.b.v. de Programmaraad	Alle partijen
Resultaten	- Jaarlijkse samenwerkingsagenda - Monitoring	- Opstellen gezamenlijke communicatiestrategie - Ontwikkeling gemeenschappelijke lijn in tekst en beeld - Start uitvoering - Benutten eigen communicatiekanalen	- Ontwikkellijnen Energiestrategie zijn integraal onderdeel van eigen beleid en projecten - Benut gebouwen, civiele kunstwerken en kavels voor opwekking duurzame energie - Plan energieneutraal maken eigen gebouwen en wagenpark - Eigen nieuwbouw gasloos
Cash netwerksamenwerking	In: € 70.000,- (contributie € 2.500,- /Partij) Uit: € 10.000 voorzitter Uit: € 15.000 monitoring Uit: € 5.000 netwerkbijeenkomsten	Uit: € € 40.000 communicatiemiddelen	
Eigen inzet + externe kosten	Deelname aan de netwerksamenwerking		
Burgerinitiatieven	S (Samenwerken)	S	T (Trekker)
Duurzaamheidsfabriek	S	S	T
Economic Development Board	S	S	T
Energie Coöperatie Dordrecht	S	S	T
Gemeenten	S	S	T
Greenhome	S	S	T
HVC	S	S	T
Huurdersraden	S	S	T
Omgevingsdienst ZHZ	S	S	T
Openbaar lichaam Drechtsteden	S, F (Faciliteren)	S, F	T
Provincie Zuid-Holland	S	S	T
Rabobank	S	S	T
Stedin Netbeheer	S	S	T
Waterschappen	S	S	T
Werkgevers Drehtsteden	S	S	T
Woningstichtingen	S	S	T

1.2 Uitfaseren van aardgas

	2.2.1 Ontwikkelactiviteiten warmtenet Drechtsteden	2.2.2 Oprichting Projectbureau Drechtsteden Van Aardgas Los	2.2.3 Warmtetransitieplan	2.2.4 Gasloze nieuwbouw	2.2.5 Onderwijs en trainingsprogramma's bedrijfsleven
Trekker	Warmtetransitie-regisseur	N.t.b.	Warmtetransitie-regisseur	Gemeenten	Duurzaamheidsfabriek / Da Vinci College
Resultaten	- Samenbrengen van partijen rond businesscases warmtenet in Sliedrecht, Papendrecht, Zwijndrecht en Hendrik-Ido-Ambacht	- Opstellen overeenkomst Projectbureau Drechtsteden Van Aardgas Los - Subsidiescan en indien kansrijk subsidieaanvraag warmtetransitieplan	- Start opstellen Warmtetransitieplan	- Gesprekken met ontwikkelaars van lopende projecten - Aanbesteding gasloos - Beleid/bestemmingsplannen gasloze nieuwbouw (na wetswijziging)	- Opstellen meerjarenprogramma
Eigen inzet + externe kosten					
Burgerinitiatieven			B (Betrokken)		
Duurzaamheidsfabriek			B		
Economic Development Board			B		
Energie Coöperatie Dordrecht					
Gemeenten	S (Samenwerken)	100 uur + € 5.000/g	S	T (Trekker)	
Greenhome			B		
HVC	S	0,5 fte	S	S	
Huurdersraden			B		
Omgevingsdienst ZHZ			B		
Openbaar lichaam Drechtsteden	S		S		
Provincie Zuid-Holland	S	0,1 fte + € 35.000	S	S	
Rabobank			B		
Stedin Netbeheer	S	0,5 fte + € 3.000	S	S	
Waterschappen					
Werkgevers Drechtsteden			B		
Woningstichtingen	S	75 uur + €3.000/ws	S		
Partners			E-Laad		

1.3 Energiebesparing

	2.3.1 Huurwoningen plan energie- neutrale woningvoorraad	2.3.2 Particulieren en VVE's organisatie met revoluerend fonds	2.3.3 Particulieren en VVE's wijk aanpak	2.3.4 Particulieren en VVE's besparings- concepten	2.3.5 en 2.3.6 Wet Milieubeheer als basis	2.3.7, 2.3.8 en 2.3.9 Ondersteuning MKB 1, 2, 3
Trekker	Woningstichtingen	Energie Coöperatie Dordrecht	Warmtetransitie- regisseur (voorbereiding) Gemeenten en Greenhome (uitvoering)	N.t.b.	Omgevingsdienst (handhaving) Rabobank (krediet- verstrekking)	Drechtsteden Regionaal team MKB-stimulering
Resultaten	- Plan energieneutraal maken woningvoorraad	- Verkenning haalbaarheid doorontwikkeling ECD naar Drecht-steden, t.b.v. transitieklaar maken woningen (medio 2018)	- Selecteren en voorbereiden 7 pilots wijkgerichte aanpak - Start uitvoeren pilots wijk-gerichte aanpak	- Verkenning besparings- concepten, financiering en organisatie	- Intensiveren handhaving in werkprogramma 2019 - Verklaring t.b.v. krediet- verstrekking	- Voorstel verbreding MKB-Katalysatorfonds - Voorstel MKB- innovatiefonds en MKB loket voor innovaties - Voorstel MKB- duurzaamheids-fonds
Eigen inzet + externe kosten						
Burgerinitiatieven		S (Samenwerken)	S			
Duurzaamheidsfabriek						S
Economic Development Board						
Energie Coöperatie Dordrecht		T (Trekker)		S		
Gemeenten	B (Betrokken)	S	T	S	S	S
Greenhome		S	T	S		
HVC	B					
Huurdersraden						
Omgevingsdienst ZHZ					T	
Openbaar lichaam Drechtsteden	B					T
Provincie Zuid-Holland	B	S	€ 100.000	S		S

Rabobank		S	S	S	T	S
Stedin Netbeheer	B					
Waterschappen						
Werkgevers Drechtsteden						
Woningstichtingen	T (Trekker)					
Partners		- Bouwend Nederland/Uneto VNI - Lokaal/regionaal bedrijfsleven - Burgerinitiatieven		- Bouwend Nederland/Uneto VNI - Lokaal/regionaal bedrijfsleven - Burgerinitiatieven - Woningeigenaren/burgers		Katalysatorfonds

1.4 Afgaan van benzine, diesel en stookolie

	2.4.1 Versnelling infrastructuur voor zero-emissie vervoer
Trekker	Gemeenten
Resultaten	- Actueel beleid voor laadinfrastructuur - Implementatie aanvraagportaal - Verkenning Proeftuin Smart Charging - Onderzoek rol waterstof in energietransitie Drechtsteden
Eigen inzet + externe kosten	
Burgerinitiatieven	
Duurzaamheidsfabriek	
Economic Development Board	
Energie Coöperatie Dordrecht	
Gemeenten	T (Trekker)
Greenhome	
HVC	
Huurdersraden	
Omgevingsdienst ZHZ	B (Betrokken)
Openbaar lichaam Drechtsteden	F (Faciliteren)
Provincie Zuid-Holland	
Rabobank	
Stedin Netbeheer	
Waterschappen	
Werkgevers Drechtsteden	
Woningstichtingen	
Partners	- Marktpartijen laadinfra - Stichting E-Laad - Nationaal Kennisplatform Laadinfrastructuur

1.5 Duurzaam opwekken

	2.5.1 Zonneoffensief	2.5.2 Visie duurzame energie
Trekker	N.t.b.	Gemeenten
Resultaten	- Plan van aanpak	- Visie op mogelijkheden voor opwekking van duurzame energie
Eigen inzet + externe kosten		
Burgerinitiatieven		
Duurzaamheidsfabriek		
Economic Development Board		
Energie Coöperatie Dordrecht		
Gemeenten		T (Trekker)
Greenhome		
HVC		
Huurdersraden		
Omgevingsdienst ZHZ		B (Betrokken)
Openbaar lichaam Drechtsteden		F (Faciliteren)
Provincie Zuid-Holland		S (Samenwerken)
Rabobank		
Stedin Netbeheer		S
Waterschappen		
Werkgevers Drechtsteden		
Woningstichtingen		

2 Samenwerkingsprojecten

2.1 Algemeen

2.1.1 Organisatie

Programmaraad, alle Partijen:

- Bestuurlijke deelname Programmaraad
- Inhoudelijk aanspreekpunt Energietransitie
- Deelname communicatiewerkgroep en inzet eigen communicatiemiddelen
- Contributie (2018): € 2.500,- per jaar
- Verbinding met eigen beleid en projecten
- Medewerking aan monitoring
- Faciliteiten ter beschikking stellen

Bestuurlijk E-Team (5 x per jaar):

Het Bestuurlijk E-Team wordt de komende periode gevormd door: Woningbouwcorporaties (2), HVC, Stedin Netbeheer, Openbaar lichaam Drechtsteden (vertegenwoordiger regio en gemeenten), gemeente Dordrecht, <bedrijfsleven/verbinding Economic Development Board>, ondersteuning vanuit het Strategisch E-Team. Alle Partijen zijn agendalid. Andere Partijen en Partners schuiven aan indien de agenda dit vraagt.

Strategisch E-Team (5 á 10x per jaar):

Het Strategisch E-Team wordt de komende periode gevormd door: Procesmanager/voorzitter (Openbaar Lichaam Drechtsteden/vertegenwoordiger gemeenten), strategisch adviseur (Openbaar Lichaam Drechtsteden), woningbouwcorporaties, HVC, Stedin Netbeheer, provincie Zuid-Holland en secretaris (Openbaar Lichaam Drechtsteden). De trekkers van de werkgroepen zijn agendalid. Zij schuiven aan indien de agenda dit vraagt. Het Strategisch E-Team is aangehaakt op het ambtelijk overleg interbestuurlijk programma Klimaat- en Energie, en het op te stellen nationale Klimaat en Energieakkoord.

Panel inwoners en ondernemers:

In 2018 wordt een klankbordgroep van gemiddelde inwoners, en een klankbordgroep van ondernemers samengesteld. We betrekken daarbij de huurdersraden (en hun technische commissies) en VVE's. Aan deze groepen leggen we onze aanpak voor en we vragen hen om feedback. Eventueel wordt aangesloten bij het bestaande burgerpanel. De werkwijze (schriftelijk en/of via bijeenkomsten) wordt nader uitgewerkt.

Monitoring:

Jaarlijkse monitoring van de Samenwerkingsagenda van de inzet en resultaten van de agendalijnen. Periodieke monitoring van het effect op het totale energiegebruik, uitfasering van fossiele brandstoffen, de opwekking van duurzame energie en (voor zover te kwantificeren) maatschappelijke opbrengsten. Periodieke monitoring van de samenhang van de Energieagenda met de Energiestrategie en het Toekomstperspectief.

Begroting gezamenlijke inkomsten en uitgaven 2018

Inkomsten (contributie € 2500,- van 28 Partijen)

- € 70,000,-

Uitgaven:

- Voorzitter: € 10.000
- Communicatiemiddelen € 40.000
- Locaties, catering en ondersteunende faciliteiten voor netwerkbijeenkomsten € 5.000
- Monitoring € 15.000

Het beheer van deze kosten wordt gedaan door het Openbaar Lichaam Drechtsteden.

Uitvoeringsorganisatie:

De uitvoeringsorganisatie is hieronder uitgewerkt. Alle Partijen en Partners dragen hier aan bij.

2.1.2 Ontwikkeling gezamenlijke communicatiestrategie

Context	Een gezamenlijke communicatiestrategie is nodig om ervoor te zorgen dat de Partijen en Partners elkaar de komende jaren snel weten te vinden en elkaar versterken (intern), en met elkaar bedrijven en inwoners in de regio op een positieve manier motiveren om in actie te komen (extern). Gezien de actualiteit en urgentie van het onderwerp zijn er al diverse initiatieven (campagnes) in omloop. Landelijk en regionaal. Ook zijn er veel data beschikbaar. Het is zaak om hier alert op te zijn en zo mogelijk aan te haken om te voorkomen dat we het wiel opnieuw uitvinden of elkaar frustreren. De druk op het ontwikkelen van een gezamenlijke energiestrategie is groot. Veel partijen willen dat er NU iets gaat gebeuren. Het doel is dan ook om uiterlijk tijdens het ondertekenenmoment van de Samenwerkingsovereenkomst en -agenda in februari 2018 ook de gezamenlijke communicatiestrategie te presenteren en te starten met de uitvoering ervan.
Samenwerkende partners	Trekker: Openbaar Lichaam Drechtsteden Deelnemers: • Provincie Zuid-Holland/Programmabureau Warmte Koude • Woningstichtingen • Gemeentes • Bedrijven • Regionale energieloketten • HVC • Stedin Netbeheer • Projectbureau Drechtsteden Van Aardgas Los • Duurzaamheidscentrum Weizigt De andere partijen zijn agendalid en zijn actief betrokken bij het uitdragen van de communicatiestrategie via de eigen communicatiekanalen.
Resultaat	1. Een communicatiestrategie die voorziet in een effectieve aanpak van zowel de interne als de externe communicatie rond de Energiestrategie Drechtsteden in

	het algemeen en in het bijzonder het projectbureau Drechtsteden Van Aardgas Los. 2. Een strategie waaraan alle Partijen zich committeren en die ze uitdragen via de eigen communicatiemiddelen en media. 3. Een strategie waarin ook educatie en voorlichting voor kinderen en volwassenen is opgenomen, omdat dit eveneens bijdraagt aan het motiveren en inspireren van inwoners om in actie te komen. 4. Een strategie met duidelijke afspraken over een consistente presentatie naar buiten toe in tekst en beeld. De strategie wordt vastgesteld voor de komende drie jaar. Hierna evalueren we en stellen we waar nodig bij.												
Wat gaan we daarvoor doen?	Gezamenlijk invulling geven aan de communicatiestrategie en starten met de uitvoering. Organisatorisch: • Maandelijks bijeenkomsten met werkgroep Communicatie • Aansluiting met (landelijke) campagnes op gebied van energietransitie • Informeren/betrekken overige partners en partijen Strategisch: Opstellen gezamenlijke communicatiestrategie met daarin de keuzes die we maken en de middelen en media die we inzetten om de communicatiedoelen te bereiken. Uitvoerend: - Realisatie beeldmerk en slogan(s) - Opstellen communicatiekalender met mijlpalen 2018 - Presentatie communicatiestrategie in februari - Start online platform conform strategie - Start uitvoering middelen conform strategie												
Wat hebben we daarvoor nodig? Wie draagt wat bij?	<table><tr><td></td><td>Kosten (cash)</td><td>Capaciteit</td></tr><tr><td>Alle Partijen</td><td></td><td>- Deelname communicatiewerkgroep - Verbinding in eigen communicatiemiddelen</td></tr><tr><td>Openbaar lichaam Drechtsteden</td><td></td><td>- Trekker werkgroep en schrijver van de gezamenlijke communicatiestrategie/trekker van de uitvoering van het gezamenlijke deel.</td></tr><tr><td>Uit contributie en/of uit bijdragen van Partijen</td><td>Totaal € 40.000,- Beeldmerk en huisstijl: € 7.000 Promotiemateriaal: € 2.000 Nieuwsbrieven: € 2.000 Film/animatie: € 3.000</td><td></td></tr></table>		Kosten (cash)	Capaciteit	Alle Partijen		- Deelname communicatiewerkgroep - Verbinding in eigen communicatiemiddelen	Openbaar lichaam Drechtsteden		- Trekker werkgroep en schrijver van de gezamenlijke communicatiestrategie/trekker van de uitvoering van het gezamenlijke deel.	Uit contributie en/of uit bijdragen van Partijen	Totaal € 40.000,- Beeldmerk en huisstijl: € 7.000 Promotiemateriaal: € 2.000 Nieuwsbrieven: € 2.000 Film/animatie: € 3.000	
	Kosten (cash)	Capaciteit											
Alle Partijen		- Deelname communicatiewerkgroep - Verbinding in eigen communicatiemiddelen											
Openbaar lichaam Drechtsteden		- Trekker werkgroep en schrijver van de gezamenlijke communicatiestrategie/trekker van de uitvoering van het gezamenlijke deel.											
Uit contributie en/of uit bijdragen van Partijen	Totaal € 40.000,- Beeldmerk en huisstijl: € 7.000 Promotiemateriaal: € 2.000 Nieuwsbrieven: € 2.000 Film/animatie: € 3.000												

		Bijeenkomsten: € 5.000 Data abonnement: € 1.000 Online Platform: € 20.000 (afhankelijk van mogelijke samenwerking met bestaande platforms van partners)	
--	--	--	--

2.2 Uitsfaseren van aardgas

2.2.1 Oprichting Projectbureau Drechtsteden Van Aardgas Los

Context	Het uitsfaseren van aardgas uit de gebouwde omgeving is een langjarige en complexe opgave. Complex omdat gebruikers de beschikking moeten hebben over een alternatief. Het aardgas zal vervangen worden door een mix van individuele, lokale en regionale oplossingen: restwarmte, geothermie, all-electric (bijvoorbeeld warmtepomp) etc. Het beschikbare alternatief bepaalt uiteindelijk ook de energiebesparingsopgave. Voordat de gaskraan dicht kan dienen woningen en bedrijven transitie klaar te zijn. Een immens maatschappelijk vraagstuk. In het kader van het Warmtenet Drechtsteden is in 2017 een projectorganisatie opgericht. Deze organisatie, waarin gemeenten, corporaties, Stedin, HVC en provincie intensief met elkaar samenwerken, houdt zich specifiek bezig met de uitrol van het warmtenet onder meer met casussen in Sliedrecht, Papendrecht, Zwijndrecht en Hendrik Ido Ambacht. De organisatie onder leiding van een warmtetransitieregisseur wordt doorontwikkeld naar het Projectbureau Drechtsteden Van Aardgas Los. Tot 1 juli 2018 zet de huidige projectorganisatie Warmtenet Drechtsteden haar werkzaamheden voort gericht op het toewerken naar investeringsbesluiten voor de eerste projecten (o.a Sliedrecht). Tegelijkertijd zoekt de organisatie de verbreding onder meer in verband met het op te stellen Warmtetransitieplan; de voorbereiding van pilots; regie op de wijkgerichte aanpakken etc. Voor de werkzaamheden tot 1 juli 2018 wordt door de Warmtetransitieregisseur Drechtsteden een plan van aanpak opgesteld. Om te kunnen anticiperen op de extra werkzaamheden zal de projectorganisatie worden versterkt. Naar aanleiding van deze verbreding van werkzaamheden wordt voor de beeldvorming naar buiten toe alvast vanaf 1 januari 2018 de naam van de projectorganisatie Warmtenet Drechtsteden gewijzigd in Projectbureau Drechtsteden Van Aardgas Los (in oprichting).
Samenwerkende partners	In het projectbureau Drechtsteden Van Aardgas Los, dat vanaf 1 juli 2018 operationeel is, werken partijen allen vanuit hun eigen bevoegdheden,

	verantwoordelijkheden en betrokkenheid aan de warmtetransitie in de Drechtsteden, Vanuit deze rollen bundelen partijen hun inzet en krachten, delen elkaars businesscases, waardoor middelen, kennis en ervaring efficiënt worden ingezet. In de 'kern' van het projectbureau, in het verlengde van de projectorganisatie Warmtenet Drechtsteden, participeren: • Woningbouwcorporaties: zijn verantwoordelijk voor het verduurzamen van hun voorraad. Zij maken hiervoor in 2018 een plan om hun woningbestand energieneutraal te maken voor 2050. • Gemeenten: spelen hiermee pro-actief in op de beoogde regierol voor de transitie van de lage temperatuur warmtevoorziening. Zij gaan een warmtetransitieplan opstellen ten behoeve van de toekomstige energie-infrastructuur. • Stedin Netbeheer: wil hiermee grip krijgen en houden op de vervanging van (bros materiaal) aardgasnetten en eventuele verzwaring van elektriciteitsnetten. Het voorkomen van vervanging van het aardgasnet (bros materiaal) na 2023 om zo onnodige maatschappelijke kosten te maken. • HVC: is voor haar aandeelhouders aanbieder van duurzame energieoplossingen en is exploitant van het Warmtenet Drechtsteden. • Provincie: draagt zorg voor een (boven) regionale afstemming en uitwerking van een open en robuuste warmte-infrastructuur (link met warmterotonde) en bovenlokale warmtebronnen. Verder ondersteunt en faciliteert zij actief processen en pilots om te komen tot een doelmatige aanpak voor het uit faseren van aardgas. Ook andere partijen en partners hebben belang bij een gerichte samenwerking binnen een projectbureau of worden gevraagd een bijdrage te leveren c.q. te participeren. Denk hierbij aan: burgerinitiatieven, Werkgevers Drechtsteden, het Regionaal Energieloket, E-laad .
Resultaat	Een geformaliseerd projectbureau Drechtsteden Van Aardgas Los: operationeel vanaf 1 juli 2018. Hiervoor wordt een aparte samenwerkingsovereenkomst gesloten. Met het projectbureau, dat we vanaf 1 juli voor ogen hebben, willen we samenhang, uitvoeringskracht, continuïteit, borging van belangen en een vast aanspreekpunt voor Van Aardgas Los binnen de Drechtsteden organiseren. Het projectbureau: • is onafhankelijk en beslissingsbevoegd (inzet middelen; inhuur expertise etc) binnen de gestelde opdracht vanuit Bestuurlijk E-team; • richt zich op en betreft alle organisaties, bedrijven en bewoners van de Drechtsteden; • wordt geleid door een warmtetransitieregisseur; • zorgt voor bestuurlijke afstemming;

	• coördineert en regisseert de warmtetransitie in de volle breedte, maar voert zelf niet uit (ligt bij partijen op lokaal niveau); uiteindelijke keuzes en investeringsbeslissingen liggen bij partijen zelf. • richt zich op een optimale combinatie van oplossingen inclusief de hiervoor noodzakelijke randvoorwaarden om deze transitie mogelijk te maken; waaronder isolatie van woningen, eventueel noodzakelijke netverzwaringen en/of oplossingen die dit laatste moeten voorkomen. Warmte (hoog en laagtemperatuur) waar warmte relevant is, maar all-electric, waar die oplossing opportuun is. Waar mogelijk en kosteneffectief wordt ingezet op het warmtenet, omdat daarmee de aanwezige (duurzame) bronnen optimaal kunnen worden ingezet. . • ontwikkelt een leidend Warmtetransitieplan, waarmee gemeenten verder aan de slag kunnen: de vertaling in het omgevingsplan, de communicatie met de burgers, de besluitvorming etc. Belangrijke input voor het Warmtetransitieplan wordt gevormd door de in de Nationale Woonagenda vastgelegde eis dat alle corporaties in 2018 een plan moeten hebben om hun woningbestand in 2050 energieneutraal te hebben. • zorgt voor optimale aansluiting van het Warmtetransitieplan op het plan van de corporaties; • heeft de regie over de uitrol van het Warmtenet Drechtsteden. De bestaande ontwikkelingsactiviteiten, zoals de groeistrategie Warmtenet Drechtsteden en de clusterontwikkelingen in Sliedrecht, Papendrecht, Zwijndrecht, en Hendrik Ido Ambacht worden ondergebracht in het projectbureau • bereidt pilots/projecten voor: voor de korte termijn pilot all-electric en pilot aansluiting particulieren op warmte. • onderzoekt subsidie- en andere financieringsmogelijkheden. • nodigt initiatiefnemers en partners uit/ betreft initiatieven van buiten. • communiceert in lijn met de gezamenlijke communicatie-strategie. • zorgt voor kennisontwikkeling en uitwisseling. Het projectbureau wordt voor een periode van vijf jaar opgericht; 2018-2023. Na twee jaar vindt een evaluatie plaats en kan opnieuw positie worden bepaald. Indien nodig kan in overleg met partijen (Bestuurlijk E-team) tussentijds bijgestuurd worden.
Wat gaan we daarvoor doen?	• De huidige projectorganisatie Warmtenet Drechtsteden wordt onder regie van het Strategisch E-team (werkgroep) doorontwikkeld naar een projectbureau Drechtsteden Van Aardgas Los. • Voor de beeldvorming en herkenbaarheid naar buiten toe zal de huidige projectorganisatie Warmtenet Drechtsteden vanaf 1 januari alvast 'omgedoopt' worden naar projectbureau Drechtsteden Van Aardgas Los i.o. • Het projectbureau moet structureel gefinancierd worden om de beoogde doelstellingen te halen; met de deelnemende partijen wordt

	het eerste kwartaal van 2018 de benodigde capaciteit en middelen bepaald voor de periode 2018-2023 • Voor het projectbureau Drechtsteden Van Aardgas Los wordt een apart voorstel en een samenwerkingsovereenkomst opgesteld. • Er wordt een fysieke plek gezocht. • Specifiek wordt een warmtetransitieregisseur geworven.																								
Wat hebben we daarvoor nodig?	We zien 2018 hierbij als een overgangsjaar, waarin we (werkgroep), onder regie van het Strategisch E-team, met elkaar de eerste kwartaal van 2018 gaan bepalen wat we aan middelen/capaciteit nodig hebben voor de periode 2019-2023 als input voor de kadernota/perspectiefnota/begroting 2019 van partijen. Om de continuïteit van de werkzaamheden voor 2018 te borgen, een goede start te maken met het Warmtetransitieplan en een verdere verbreding/intensivering van de werkzaamheden (voorbereiding pilot's etc) mogelijk te maken verwachten we voor de projectorganisatie Warmtenet Drechtsteden voor de periode jan-juli 2018 de volgende inzet: • Warmtetransitieregisseur (circa 2 dagen p/w) • Inhoudelijk projectleider (circa 2 dagen p/w) • HVC • Stedin Netbeheer • Gemeenten • Corporaties • Provincie Zuid-Holland • Communicatie <u>Inzet periode 1 januari-1 juli 2018</u> Middelen <table><tr><td></td><td>Kosten</td><td>Dekking</td></tr><tr><td>Warmtetransitieregisseur</td><td>€ 50.000</td><td>PZH *</td></tr><tr><td>Inhoudelijk projectleider</td><td>€ 25.000</td><td>Allen; m.u.v. PZH/HVC</td></tr><tr><td>Warmtetransitieplan (plan van aanpak)</td><td>€ 15.000</td><td>Gemeenten</td></tr><tr><td>Secretariaat</td><td>€ 10.000</td><td>Allen; m.u.v. PZH/HVC</td></tr><tr><td>Communicatie</td><td>€ 3.000</td><td>Allen; m.u.v. PZH/HVC</td></tr><tr><td></td><td></td><td></td></tr><tr><td></td><td>€ 103.000</td><td></td></tr></table> Bijdragen per partij (afgerond): Provincie Zuid-Holland: € 50.000 Gemeenten: € 5.000,- per gemeente Corporaties: € 3.000,- per corporatie Stedin Netbeheer: € 3.000,- HVC: - Totaal: € 103.000,- * de provincie Zuid-Holland draagt voor de periode 2018 t/m 2020 jaarlijks		Kosten	Dekking	Warmtetransitieregisseur	€ 50.000	PZH *	Inhoudelijk projectleider	€ 25.000	Allen; m.u.v. PZH/HVC	Warmtetransitieplan (plan van aanpak)	€ 15.000	Gemeenten	Secretariaat	€ 10.000	Allen; m.u.v. PZH/HVC	Communicatie	€ 3.000	Allen; m.u.v. PZH/HVC					€ 103.000	
	Kosten	Dekking																							
Warmtetransitieregisseur	€ 50.000	PZH *																							
Inhoudelijk projectleider	€ 25.000	Allen; m.u.v. PZH/HVC																							
Warmtetransitieplan (plan van aanpak)	€ 15.000	Gemeenten																							
Secretariaat	€ 10.000	Allen; m.u.v. PZH/HVC																							
Communicatie	€ 3.000	Allen; m.u.v. PZH/HVC																							
	€ 103.000																								

	€ 100.000 bij. Capaciteit <table border="1"> <tr> <th>Partijen</th><th>FTE's (met gesloten beurs)</th></tr> <tr> <td>Gemeenten (7)</td><td>100 uur * pg</td></tr> <tr> <td>Corporaties (5)</td><td>75 uur * pc</td></tr> <tr> <td>Stedin Netbeheer</td><td>0,5 fte</td></tr> <tr> <td>Provincie Zuid-Holland</td><td>0,1 fte</td></tr> <tr> <td>HVC</td><td>0,5 fte</td></tr> </table> * Indicatief. Kan per corporatie/gemeente verschillen in verband met lopende projecten en ontwikkelingen.	Partijen	FTE's (met gesloten beurs)	Gemeenten (7)	100 uur * pg	Corporaties (5)	75 uur * pc	Stedin Netbeheer	0,5 fte	Provincie Zuid-Holland	0,1 fte	HVC	0,5 fte
Partijen	FTE's (met gesloten beurs)												
Gemeenten (7)	100 uur * pg												
Corporaties (5)	75 uur * pc												
Stedin Netbeheer	0,5 fte												
Provincie Zuid-Holland	0,1 fte												
HVC	0,5 fte												
Monitor	Het projectbureau wordt voor een periode van 5 jaar opgezet. Na twee en vier jaar vindt een evaluatie plaats. Indien nodig kan in overleg met partijen tussentijds bijgestuurd worden.												

2.2.2 Warmtetransitieplan

Context	De snelheid waarmee in de regio aardgas wordt uitgefaseerd en de geografische verspreiding van de gebieden waar dit gebeurt, is afhankelijk van een veelheid van factoren en partijen. Het vergt samenspel tussen organisaties als Stedin Netbeheer, HVC, woningbouwcoöperaties en gemeenten. Een eerste resultaat van deze afstemming is het warmtevelekkenplan dat onderdeel is van de regionale warmtetransitieatlas (WTA; http://data.overmorgen.nl/drechtsteden). Dit warmtevelekkenplan vraagt om een extra verdiepingsslag. Deze verdiepingsslag, in de vorm van een warmtetransitieplan, wordt uitgevoerd door het projectbureau Drechtsteden van Aardgas Los i.o. Het Drechtstedelijk warmtetransitieplan moet op wijk-, buurt- en gebouw-niveau inzicht geven in de meest kosteneffectieve oplossing voor een toekomstvaste warmtevoorziening zonder aardgas. Het plan zal zich niet alleen richten op energietechniek maar ook op de relevante randvoorwaarden om de gewenste transitie mogelijk te maken, waaronder isolatie van woningen, eventueel noodzakelijke netverzwaringen en/of oplossingen die dit laatste moeten voorkomen. Belangrijke input voor het warmtetransitieplan wordt gevormd door de in de nationale Woonagenda vastgelegde eis dat alle corporaties in 2018 een plan moeten hebben om hun woningbestand in 2050 energieneutraal te hebben. Een belangrijk aspect van het warmtetransitieplan is het betrekken van bewoners/eigenaren in de gekozen oplossing. Zij zijn immers verantwoordelijk
---------	---

	voor de aanpassingen van hun eigendommen (niet alleen technisch maar ook financieel). Dit wordt niet alleen gedaan voor het verkrijgen van draagvlak voor de gekozen oplossing, maar ook om met het Rijk in discussie te gaan over de (sociale)impact van de ingezette transitie. Het warmtetransitieplan is voor alle gemeenten leidend. Het biedt alle deelnemende partijen een basis voor lokale afweging en besluitvorming op het gebied van alternatieve warmtevoorziening, investeringen in energie-infrastructuur en het vormgeven van de energiebesparingsopgave in de gebouwde omgeving.
Samenwerkende partners	• Trekker: Projectbureau Drechtsteden Van Aardgas Los • Woningbouwcorporaties • Gemeenten • Stedin Netbeheer • HVC • Provincie • Bewonersorganisaties
Resultaat	Warmtetransitieplan met hierin: • Een met alle partijen afgestemde optimale combinatie van oplossingen voor de warmtetransitie in de gebouwde omgeving. • Een planning voor de beoogde transitie • Een inschatting van de met de transitie gepaard gaande kosten • Input voor discussies met het Rijk over kosten en kostenverevening • Communicatieplan en -boodschap
Wat gaan we daarvoor doen?	Onder regie van projectbureau Drechtsteden Van Aardgas Los (laten) opstellen warmtetransitieplan in 2018, 2019 en 2020
Wat hebben we daarvoor nodig	€100.000 (kosten opnemen bij kosten projectbureau)

2.2.3 Gasloze nieuwbouw

Context	Het Rijk heeft het voornemen om medio 2018 de Warmtewet te wijzigen. Daardoor komt voor nieuwbouw² de regie voor de warmtevoorziening bij gemeenten te liggen. Op basis daarvan kunnen gemeenten dan beleid vaststellen voor aardgasloze nieuwbouw.
---------	---

² De volgende stap is dat ook voor bestaande bouw de regie voor de warmtevoorziening bij gemeenten komt te liggen.

	Tot die tijd is er nog een aansluitrecht op aardgas, en hebben gemeenten een aantal sturingsinstrumenten. In het warmteleveringsgebied Dordrecht is aansluiting op het warmtenet verplicht, en wordt vaak geen gasaansluiting gerealiseerd. Bij ontwikkelingen waar de gemeente grondeigenaar is kunnen gemeenten aardgasloos meenemen in de aanbesteding. Voor de andere locaties kunnen gemeenten niet formeel sturen, maar wel projectontwikkelaars aansporen om op vrijwillige basis af te zien van een gasaansluiting.
Samenwerkende partners	• Alle Partijen • Gemeenten • Provincie • Rijk • Stedin
Resultaat	1) Eigen nieuwbouw van Partijen aardgasloos 2) Bij lopende locatieontwikkelingen door projectontwikkelaars waar mogelijk geen nieuwbouw op aardgas 3) Bij nieuwe locatieontwikkelingen door projectontwikkelaars geen nieuwbouw op aardgas 4) Beleid/bestemmingsplannen voor gasloze nieuwbouw
Wat gaan we daarvoor doen?	Communicatie (alle Partijen): Uitdragen uit dat aardgas geen verstandige keuze meer is bij nieuwbouw (communicatiestrategie). Eigen nieuwbouw (alle Partijen) - Nieuwbouw eigen woningen en gebouwen aardgasloos (alle partijen). Huidige locatieontwikkelingen door projectontwikkelaars (gemeenten): - In gesprek treden met projectontwikkelaars om de energievoorziening van nieuwbouwlocaties te heroverwegen. Daarbij te wijzen op de mogelijkheden van de provinciale regeling kleinschalige energie-initiatieven. Nieuwe locatieontwikkelingen door projectontwikkelaars (gemeenten): - Bij gemeentelijke grondpositie: aardgasloos. - Beleid/bestemmingsplan voor gasloze nieuwbouw (vanaf vervallen van aansluitrecht op aardgas). Uitwisseling van kennis en ervaring tussen Drechtstedengemeenten (regio, provincie)
Wat hebben we daarvoor nodig? Wie draagt wat bij?	Gemeenten voeren gesprekken met projectontwikkelaars van lopende locatieontwikkelingen, aardgasloze aanbestedingen, beleid/bestemmingsplannen aardgasloze nieuwbouw Provincie Zuid-Holland: regeling kleinschalige energie-initiatieven³

³ Informatie is te vinden op <https://www.zuid-holland.nl/@16784/energietransitie/>

	en komende actualisering van de Visie Ruimte en Mobiliteit met betrekking tot aardgasvrije nieuwbouw in bestemmingsplannen. Rijk: laten vervallen aansluitrecht op gas, door wetswijziging Warmtewet Stedin maakt de maatschappelijke kosten zichtbaar
--	--

2.2.4 Onderwijs- en trainingsprogramma's bedrijfsleven⁴

Context	De energietransitie en de versnelling in de uitbreiding van het warmtenet kan een belangrijke aanjager zijn voor het lokale en regionale bedrijfsleven. Duizenden woningen en gebouwen moeten de komende jaren voor aansluiting op het warmtenet namelijk 'ontketeld' en 'omgebouwd' worden. Momenteel hebben installatie- en bouwbedrijven onvoldoende geschoold personeel om aan de verwachte vraag te voldoen. Dit kan een bedreiging vormen voor het realiseren van onze doelen. In de Duurzaamheidsfabriek loopt het programma Toptechniek in bedrijf waarin onderwijs, bedrijfsleven en overheid samen werken met als doel: <u><i>Te voorzien in voldoende goed geschoolde technische vmbo en mbo vakkrachten voor nu en in de toekomst.</i></u> Het programma kiest voor een praktijkgerichte aanpak met oog voor de kracht van regio's. Het Platform Bèta Techniek faciliteert bij de uitvoering van de regionale plannen. Een van de onderdelen van Toptechniek in bedrijf zijn de Centra voor innovatief vakmanschap: publiek-private samenwerkingsverbanden gericht op een topsector om de innovatiekracht van de bedrijfssectoren te verhogen. De Duurzaamheidsfabriek is de thuisbasis van o.a. het Centrum voor Innovatief Vakmanschap Energie (CIV Energie) Het CIV Energie is een samenwerkingsverband tussen de Duurzaamheidsfabriek, bedrijven en ROC Da Vinci College. Binnen het CIV Energie wordt gewerkt aan: 1. curriculumontwikkeling (reguliere opleidingen/ zij instromers) 2. ontwikkelen van een contextrijke leeromgeving 3. professionalisering docenten en praktijkbegeleiders Het CIV beoogd hiermee vakmensen op te leiden <i>excellerend in duurzame technologie en met een focus op een leven lang leren.</i>
Samenwerkende partners	• Duurzaamheidsfabriek/Da Vinci College (trekker) • UNETO/VNI • Bouwend Nederland • Bedrijven als HVC, Verkerk, Priva en anderen

⁴ Met Provincie vindt nog afstemming plaats over een passage.

	Gemeente
Resultaat	- Onderzoek naar aantallen vakmensen per functiegroep per jaar (gedurende de aanlegperiode) - Aangepast curriculum voor studenten - Scholingsprogramma's (theorie en praktijk) voor werkenden en zij-instromers - Voldoende BBL-plekken bij bedrijven (wat voldoende is moet nog worden onderzocht) - Oefen- en experimenteeropstellingen gekoppeld in de Duurzaamheidsfabriek, Maakfabriek en waar mogelijk bij bedrijven - Innovatieprojecten voor de aanleg van warmte en het aanpassen van gebouwen
Wat gaan we daarvoor doen?	- Arbeidsmarktonderzoek doen - Meerjarenprogramma opstellen met benodigde investeringen (om in gewenst tempo mensen te scholen voor de aanleg en uitbreiding van warmtenetten en de ombouw van gebouwen) - Curriculum ontwikkelen (reguliere opleidingen/ zij instromers) - Ontwikkelen van een contextrijke leeromgeving
Wat hebben we daarvoor nodig	- Middelen om onderzoek te doen en het meerjarenprogramma op te stellen - Samenwerking met de betrokken partijen vanuit gezamenlijke regie en organisatie - Fysieke faciliteiten - Expertise vanuit bedrijven en het onderwijs om programma's te maken - Expertise om de benodigde innovatie handen en voeten te geven
Monitor	Monitoren op basis van het meerjarenprogramma.

2.3 Energiebesparing

2.3.1 Plan Woningcorporaties energie neutrale woningvoorraad

Context	De corporaties zijn op dit moment bezig met het verduurzamen van de voorraad naar gemiddeld een energielabel B. Dit zal voor de meeste corporaties uiterlijk 2024 zijn afgerond.
---------	--

	Daarnaast zijn de corporaties nu bezig met de routekaart van Aedes waarin zij de doorrekening gaan maken wat inzicht geeft in de langetermijnstrategie om de gebouwde omgeving in 2050 CO2 neutraal te krijgen. In de loop van 2018 stuurt iedere corporatie de ingevulde Routekaart naar Aedes.
(Samenwerkende) partners	- Gemeenten; - Huurdersorganisaties; - Huurders; - HVC; - Aedes; - Provincie Zuid Holland - Stedin
Resultaat	In 2018 heeft elke corporatie een actueel beleidsplan duurzaamheid wat ook doorgerekend is op basis van de Routekaart van Aedes. Daarnaast blijven corporaties onverminderd inzetten op het verduurzamen van de woningvoorraad om de woonlasten van de huurders te laten dalen of in elk geval gelijk te laten blijven. Corporaties zullen in een nog op te richten projectbureau met gemeenten samenwerken in de totstandkoming van regionale energiestrategie (het warmtetransitieplan). De door de corporaties ingevulde routekaarten geven inzicht in de omvang van en de benodigde investeringscapaciteit voor de verduurzamingsopgave van de sociale voorraad in bezit van de corporaties. Koepelorganisatie Aedes zal deze kennis inzetten bij onderhandelingen met de overheid.
Wat gaan we daarvoor doen?	Meerjarenprogramma opstellen per corporatie waarin de ambities vertaald zijn tot een haalbaar en betaalbaar programma. Daarnaast gaan de corporaties in de Drechtsteden nog meer met elkaar samenwerken om kennis uit te wisselen.
Wat hebben we daarvoor nodig? Wie draagt wat bij?	Wat de corporaties nodig hebben zal vooral expertise, middelen (goedkope leningen) en subsidiemogelijkheden zijn. Ook is er behoefte aan aanpassing van (belemmerende) regelgeving. Daarnaast zal een nauwere samenwerking, met name als het gaat om afstemming van plannen/programma's, tussen de samenwerkende partners binnen Drechtstedenverband nodig zijn. Het bekostigen van de energietransitie is een forse opgave voor de corporaties. Samen met gemeente, provincie en overige partijen willen we passende maatregelen afspreken met de rijksoverheid om de doelen van de energietransitie te gaan halen.
Monitor	De belangrijkste monitor is de Aedes Benchmark. Met name de prestatievelden Duurzaamheid, Onderhoud & Verbetering en Beschikbaarheid en Betaalbaarheid zijn daarin leidend.

2.3.2 Particulieren en VVE's 1

Organisatie met revolverend fonds

Context	Energiebesparing in de Drechtsteden, in combinatie met de warmtetransitie, is de belangrijkste maatschappelijke opgave binnen de energietransitie. Het is een complexe en langjarige opgave. Omdat de opgave veel vraagt van particulieren en VVE's en een grote groep bewoners geen toegang heeft tot financiering, is het van belang om hen hierin te ondersteunen en te begeleiden. Hiervoor dient uitvoeringskracht, financiën en continuïteit in aanpak georganiseerd te worden teneinde deze doelgroep blijvend te kunnen ondersteunen en handelingsperspectief te kunnen bieden. Cruciaal binnen deze opgave is in gesprek te gaan en te blijven met de eigenaren en de betrokkenheid van burgers te organiseren. Communicatie speelt een centrale rol. Het oprichten van een duurzaam energiebedrijf voor de Drechtsteden (liefst in de vorm van een coöperatie) is een middel om de uitvoering van de Energiestrategie verder gestalte te geven. Een coöperatie kan voorzien in een duidelijk loket voor duurzame energie en energiebesparing met hieraan gekoppeld een sterke uitvoeringsorganisatie. Met deze uitvoeringsorganisatie kan de gewenste versnelling in de uitvoering van het energiebeleid gerealiseerd worden. Niet alleen door het ondersteunen van burgers en bedrijven bij het treffen van energiebesparende maatregelen, maar ook door het vergroten van de uitvoeringskracht (bemensing, financiële focus).
Samenwerkende partners	• Energie Coöperatie Dordrecht (ECD) • Drechtstedengemeenten • banken • Regionaal Energieloket • Bouwend Nederland/ Uneto VNI, • lokaal/regionaal bedrijfsleven • burgerinitiatieven • provincie Zuid-Holland Ook partners als het Stimuleringsfonds Volkshuisvesting worden betrokken.
Resultaat	Een 'organisatie' voor de Drechtsteden (voorkeur voor een coöperatie) die in brede zin werkt aan de energietransitie, werkt aan fondsvorming en dit fonds revolverend inzet voor de ondersteuning van particuliere woningeigenaren en VVE's, bij het verduurzamen van hun huizen. De 'organisatie' krijgt de taak om in samenwerking met partners en bewoners de woningen transitie klaar te maken, in afstemming met het Projectbureau

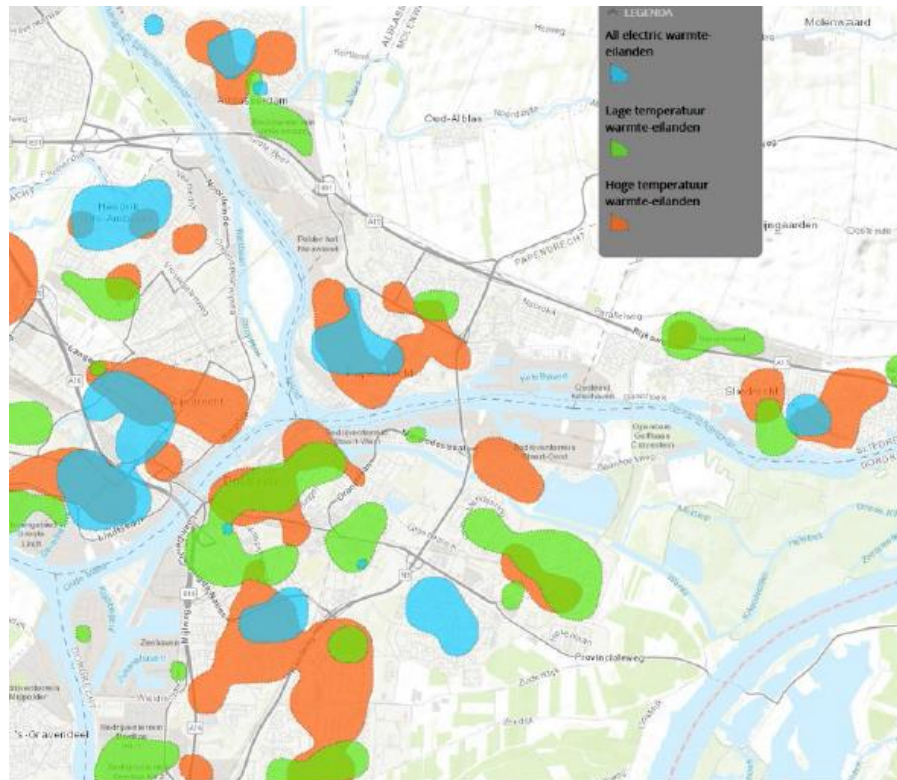
	Drechtsteden Van Aardgas Los. Daarnaast richt zij zich op de realisatie van duurzame energieprojecten. Deze projecten zijn noodzakelijk om het beoogde revolverende fonds te voeden en de organisatie zelfstandig te laten draaien. Doel is per 1 januari 2019 over een operationele organisatie c.q. coöperatie te beschikken, die werkt aan het tot stand komen van een revolverend fonds, waarin in ieder geval alle gemeenten in kunnen gaan participeren, maar ook ruimte biedt aan andere publieke partijen.
Wat gaan we daarvoor doen?	De Energie Coöperatie Dordrecht (waarin de gemeente Dordrecht en HVC participeren) gaat een verkenning uitvoeren naar de haalbaarheid om de Energie Coöperatie Dordrecht door te ontwikkelen naar een coöperatie voor alle Drechtstedengemeenten, en onder welke voorwaarden gemeenten (maar ook andere publieke partijen) eventueel toe zouden kunnen treden. Dit moet leiden tot een concreet voorstel voor de gemeenten en eventueel andere partijen. De verkenning wordt ondersteund met een werkgroep vanuit het Strategisch E-Team.
Wat hebben we daarvoor nodig? Wie draagt wat bij?	Vooralsnog inzet van capaciteit vanuit de betrokken stakeholders. Met de verkenning wordt duidelijk wat nodig is voor een dergelijke operationele organisatie en welke partijen hierbinnen gaan samenwerken. De verkenning is eind eerste kwartaal 2018 afgerond. Het leidt tot een concreet voorstel op grond waarvan stakeholders een besluit kunnen nemen richting de begroting van 2019.

2.3.3 Particulieren en VVE's 2

Wijkaanpak inclusief groepsaankopen

Context	Energiebesparing in de Drechtsteden is, in combinatie met het uit faseren van aardgas, de belangrijkste maatschappelijke opgave binnen de energietransitie. Minder verbruik is minder duurzaam opwekken. Daarnaast moeten woningen transitieklaar zijn op het moment dat het aardgas afgesloten wordt. Dit is een complexe en langjarige opgave. Coördinatie van deze transitie gaat plaatsvinden vanuit het projectbureau Drechtsteden Van Aardgas Los. In het 'Vlekkenplan' uit de Warmtetransitieatlas (www.drechtsteden.nl/duurzaamheid/energie/warmte-transitie-atlas), dat is opgesteld voor de Energiestrategie Drechtsteden, is een eerste indicatie gegeven van mogelijke alternatieven voor aardgas in de wijken in de Drechtsteden. Daarnaast zijn in Energiestrategie Drechtsteden tien kansrijke gebieden
---------	---

benoemd om direct mee aan de slag te gaan. Dit zijn gebieden die vóór 2030 van het aardgas af gaan.

Het Regionaal Energieloket, dat de particuliere woningeigenaren binnen de gemeenten ondersteunt (Greenhome), heeft een wijkgerichte aanpak naar aardgasloos wonen ontwikkeld.

De provincie Zuid-Holland onderschrijft het belang van de energiebesparingsopgave en stelt éénmalig een bedrag van € 100.000 beschikbaar voor de ondersteuning van het Regionaal Energieloket.

Samenwerkende partners

- gemeenten
- Regionaal Energieloket (Greenhome)
- provincie
- burgerinitiatieven, zoals Drechtse Stroom
- woningeigenaren/burgers
- ECD

Ook partners als het Stimuleringsfonds Volkshuisvesting wordt betrokken.

Resultaat

In 2018/2019 wordt in de gemeenten van de Drechtsteden een wijkgerichte aanpak 'uitgerold' gebruikmakend van het stappenplan van het Regionaal Energieloket (zie afbeelding hieronder), waarbij de particuliere woningeigenaren handelingsperspectief wordt geboden. De communicatie

	vindt plaats in lijn van de gezamenlijke communicatiestrategie. Hierbij is waar mogelijk aangesloten bij projecten/pilots in de wijk die door het projectbureau Drechtsteden Van Aardgas Los (in oprichting) worden voorbereid of wijken die 'kansrijk' zijn. Start: eerste helft 2018 De wijkgerichte aanpak van het Regionaal Energieloket Nieuw: wijkgerichte aanpak richting aardgasloos wonen De eerste wijkaanpakken zijn inmiddels gepland. Benieuwd naar de mogelijkheden? Neem contact op voor meer informatie. Stap 1: check CBS/ potentiekaarten/bestaande plannen van de gemeente Stap 2: check gelijksoortige woningen via Google Maps Stap 3: check op gebruik van het energieloket Stap 4: prioritering van wijken o.b.v. stap 1-3 Stap 5: maken van een energieneutraal stappenplan per woningtype door adviseur Stap 6: presentatie van de stappenplannen tijdens een bewonersavond in de wijk Stap 7: organisatie collectieve inkoop van maatregelen voor één of meerdere wijken
Wat gaan we daarvoor doen?	• Selectie van zeven tot tien wijken/buurtten in de Drechtstedengemeenten gebruikmakend van het Vlekkenplan en de nadere analyse van Greenhome. • Opzet draaiboek voor de wijkgerichte aanpakken in overleg met partijen. • Aanbod financiële mogelijkheden/constructies verkennen. <u>Trekker voorbereiding:</u> werkgroep onder het projectbureau Drechtsteden Van Aardgas Los (i.o.) <u>Uitvoering:</u> de gemeenten/ Greenhome
Wat hebben we daarvoor nodig? Wie draagt wat bij?	• de provincie stelt circa € 100.000,- beschikbaar aan de Drechtstedengemeenten om het Regionaal Energieloket te ondersteunen. De middelen zijn bedoeld om concrete acties te organiseren. Binnen de wijkgerichte aanpak is ruimte voor collectieve aankopen en energiemaatregelen. Budget is voldoende voor zeven tot tien wijkaanpakken; • gemeenten, Greenhome en communicatieadviseur participeren in de werkgroep; mogelijk nog aangevuld met andere partners. • gemeenten faciliteren de uitvoering; stellen ruimte beschikbaar etc. Inzet per gemeente: circa 50 uur (met gesloten beurs)

	Communicatieadviseur: circa 30 uur (Budget ondersteuning Regionaal Energieloket/resterende middelen VNG Budget)
Monitor	Greenhome levert per wijkgerichte aanpak een rapportage over de resultaten.

2.3.4 Particulieren en VVE's 3

Besparingsconcepten

Context	Drechtsteden heeft ruim 125.000 woningen, waarvan circa 73.000 koopwoningen. Voor nagenoeg al deze woningen betekent dit uiteindelijk dat ze afgesloten worden van het aardgas. Een forse opgave, wetende dat de woningvoorraad technisch verouderd is. Bijna de helft heeft een indicatief label D tot en met G. Tellen we daar de C-labels bij op dan is dit aantal ruim 90.000. In 2016 waren van de circa 51.000 definitieve labels slechts 8600 A/B. De woningen moeten transitieklaar gemaakt worden, zowel als het gaat om het treffen van energiebesparende maatregelen als het treffen van maatregelen voor de overgang naar een alternatieve warmtevoorziening. De opgave vraagt veel van de particuliere woningeigenaren, maar ook van ons. We willen de particuliere woningeigenaren en VVE's intensief ondersteunen, begeleiden en handelingsperspectief bieden, onder meer met het Regionaal Energieloket; organiseren acties etc. We zien daarbij het belang om met hen in gesprek te gaan en in gesprek te blijven. Een complicerende factor is dat een grote groep bewoners geen toegang heeft tot financiering terwijl energiebesparing juist tot lagere maandlasten kan leiden. Voor deze groep is het belangrijk om toegang te krijgen tot laagdrempelige besparingsconcepten die direct geld (maar ook comfort) gaan opleveren. Denk hierbij aan lease en ESCO-achtige constructies. Het Woningabonnement (Deventer) is hiervan een bekend voorbeeld. Het wordt uitgevoerd met publiek/privaat geld.
Samenwerkende partners	• Energie Coöperatie Dordrecht • gemeenten • Provincie Zuid-Holland • lokaal/regionaal bedrijfsleven (ondernemers; installatiebedrijven; doe-het-zelf markten etc). • Regionaal Energieloket (Greenhome) • Bouwend Nederland/ Uneto VNI

	• Banken Ook partners als Stimuleringsfonds Volkshuisvesting wordt betrokken.
Resultaat	Verkenning, inclusief advies waarin: • beschikbare concepten worden beschreven (voor- en nadelen voor woningeigenaren); • ingegaan wordt op de financieringsconstructies: publieke-private financiering; wel/niet revolverend etc. • (mogelijke) rol van de samenwerkende partners aan bod komt; • aangegeven wordt hoe we dit organisatorisch kunnen inbedden.
Wat gaan we daarvoor doen?	In februari is de city deal woningabonnement door een groot aantal partijen (oa Bouwend Nederland; Uneto VNI; gemeentes) ondertekend. De gedachte is dat de energiebesparingsopgave vooral ook door de markt wordt opgepikt, met name om een structurele aanpak mogelijk te maken. De kennis en ervaringen van de aangesloten partijen willen we gebruiken voor een verkenning naar de mogelijkheden voor de particuliere woningeigenaren in de Drechtsteden. De verkenning richt zich op de toepassingsmogelijkheden van het Woningabonnement zoals dat in Deventer is ontwikkeld (hierbij is de financiering van de maatregel aan een woningeigenaar gekoppeld) en een variant hierop: het Woninggebonden abonnement (waarbij de financiering wordt gekoppeld aan een woning zelf). Het aanbieden van een woningabonnement brengt het stapsgewijze aanpassen/verduurzamen van woningen binnen bereik. Dit is uitermate geschikt voor woningen die op het Warmtenet Drechtsteden worden aangesloten. Verkenning wordt door een werkgroep onder regie van het Strategisch E-team uitgevoerd.
Wat hebben we daarvoor nodig? Wie draagt wat bij?	Inbreng (met gesloten beurzen): regionaal/lokaal bedrijfsleven, Bouwend Nederland, banken, Greenhome, ECD, PZH en gemeenten. Ook andere partners die een bijdrage kunnen en willen leveren worden betrokken.

2.3.5 Wet milieubeheer 1

Handhavingsprogramma

Context

	De Wet milieubeheer verplicht bedrijven en instellingen met een energiegebruik groter dan 50.000kWh en meer dan 25.000 m³ aardgasequivalenten om energiebesparingsmaatregelen te nemen met een terugverdientijd van vijf jaar en korter. Ook stelt de Europese Energie-Efficiency Richtlijn (EED), alsmede de omgevingsvergunning (bij grootverbruikers) het uitvoeren van een energiebesparingsonderzoek verplicht. De Omgevingsdienst Zuid Holland Zuid voert voor de gemeenten in de Drechtsteden het toezicht op bedrijven uit volgens een vastgestelde handhavingsstrategie. Conform het meerjarenplan energiebesparing van OZHZ worden gemeenten ondersteund in het behalen van de doelstellingen van de regionale energiestrategie Drechtsteden. De omgevingsdienst richt zich hierbij op energiebesparing in brede zin. Dit omvat tevens aan vervoer gekoppeld energieverbruik. De handhavingsstrategie is opgebouwd uit twee sporen die elkaar versterken, OZHZ en gemeenten nemen naast de regulerende en regisserende rol een faciliterende en stimulerende rol in door verschillende informatieve en adviserende trajecten met brancheondernemingen en ondernemersverenigingen. In onze handhavingsprogramma's intensiveren de Drechtsteden de komende jaren de aandacht voor energiebesparing bij bedrijven en instellingen. Daarnaast wordt in samenwerking met gemeenten het stimulerende spoor op het gebied van energiebesparing nader ingevuld. Tot slot wordt energie en energiebesparing en vervoersmanagement structureel meegenomen bij het opstellen van omgevingsvergunningen.
Samenwerkende partners regulerende spoor	• OZHZ; trekker regulerende spoor • Gemeenten • Ondernemersverenigingen • Brancheondernemingen
Samenwerkende partners stimulerende spoor	• Gemeenten; trekker stimulerende spoor • OZHZ • Ondernemersverenigingen • Brancheondernemingen • Winkeliersverenigingen • Koepel van beleggers • Parkmanagementorganisaties/BIZ • Bedrijvenmakelaars
Resultaat	Een structurele en gewaarborgde aanpak van de wettelijke taken voor energiebesparing bij bedrijven en instellingen. Branche en/of gebiedsgerichte aanpak energiebesparing gericht op het stimuleren van bedrijven tot het nemen van energiebesparende maatregelen. Voorbeeldprojecten en succesverhalen. Nieuwe samenwerkingsverbanden.

Wat gaan we daarvoor doen?	Controle op energiebesparing • Vergunningverlening • Beoordelen energiebesparingsonderzoeken en energie-audits • Thema controles energiebesparing met aanvullend advies • Branchegerichte aanpak stimulering • Gebiedsgerichte aanpak stimulering (bijv. bedrijventerreinen) In het Jaarprogramma generiek toezicht 2018 van de omgevingsdienst Zuid Holland Zuid zijn voor de volgende projecten op het gebied van energiebesparing opgenomen: • Project branchegerichte aanpak terugdringen energiegebruik Middels een branche aanpak wordt toezicht gehouden bij inrichtingen op artikel 2.15 van het Activiteitenbesluit. Deze regelgeving dicteert het nemen van energiebesparende maatregelen met een terugverdientijd van vijf jaar of minder bij inrichtingen met een energiegebruik van meer dan 50.000 kWh elektra of 25.000 m3 gas. De inrichtingen worden per branche benaderd met behulp van de branchegerichte erkende maatregelen uit bijlage 10 van de Activiteitenregeling • Project EED (European Energy-Efficiency Directive). De recent ingevoerde European Energy-Efficiency Directive (EED) schrijft voor dat grote ondernemingen met meer dan 250 fte concern breed en vaak met aanwezigheid in meerdere gemeenten eens in de vier jaar een energie-audit moeten uitvoeren. OZHZ beoordeelt de audit rapportages projectmatig op het voldoen aan de gestelde eisen in de 'Tijdelijke Regeling Implementatie richtlijn Energie Efficiëntie'. In het eerste kwartaal van 2018 zal het concept van handavingsprogramma Zuid Holland Zuid 2019 opgesteld. Bij het opstellen van dit programma zal worden gezien hoe energiebesparing meer aandacht kan krijgen en hoe dit naar de toekomst wordt gefinancierd. Door het verschuiven van aandacht binnen het programma of de inzet van extra middelen.																																				
Wat hebben we daarvoor nodig	In de 2018 wordt er in het Jaarprogramma generiek toezicht 2018 €85.172, (= 968 uur,= 0,69 FTE) gebudgetteerd voor toezicht op het gebied van energiebesparing in de Drechtsteden. <table><tr><th>2018</th><th>Budget</th><th>Uren</th><th>FTE</th></tr><tr><td>Gemeente Alblasserdam</td><td>4936</td><td>56</td><td>0,04</td></tr><tr><td>Gemeente Dordrecht</td><td>26699</td><td>303</td><td>0,22</td></tr><tr><td>Gemeente Hendrik-Ido-Ambacht</td><td>7343</td><td>83</td><td>0,06</td></tr><tr><td>Gemeente Papendrecht</td><td>9586</td><td>109</td><td>0,08</td></tr><tr><td>Gemeente Sliedrecht</td><td>10039</td><td>114</td><td>0,08</td></tr><tr><td>Gemeente Zwijndrecht</td><td>15560</td><td>177</td><td>0,13</td></tr><tr><td>Gemeente Hardinxveld-Giessendam</td><td>11008</td><td>125</td><td>0,09</td></tr><tr><td>TOTAAL</td><td>€85.172</td><td>968</td><td>0,69</td></tr></table>	2018	Budget	Uren	FTE	Gemeente Alblasserdam	4936	56	0,04	Gemeente Dordrecht	26699	303	0,22	Gemeente Hendrik-Ido-Ambacht	7343	83	0,06	Gemeente Papendrecht	9586	109	0,08	Gemeente Sliedrecht	10039	114	0,08	Gemeente Zwijndrecht	15560	177	0,13	Gemeente Hardinxveld-Giessendam	11008	125	0,09	TOTAAL	€85.172	968	0,69
2018	Budget	Uren	FTE																																		
Gemeente Alblasserdam	4936	56	0,04																																		
Gemeente Dordrecht	26699	303	0,22																																		
Gemeente Hendrik-Ido-Ambacht	7343	83	0,06																																		
Gemeente Papendrecht	9586	109	0,08																																		
Gemeente Sliedrecht	10039	114	0,08																																		
Gemeente Zwijndrecht	15560	177	0,13																																		
Gemeente Hardinxveld-Giessendam	11008	125	0,09																																		
TOTAAL	€85.172	968	0,69																																		

	Dit is onvoldoende om op een structurele wijze te werken aan de doelstellingen van het energie-akkoord en de regionale energiestrategie. Om het toezicht te waarborgen en uit te voeren is, in de ideale situatie op basis van het bedrijvenbestand, minimaal voor 2 FTE structureel budget nodig in de Drechtsteden. Of te wel 1.39 FTE formatie uitbreiding. Dit betekent per gemeente het volgende: <table><tr><th>2019</th><th>Budget</th><th>Uren</th><th>FTE</th><th>Aanvulling op budget</th></tr><tr><td>Gemeente Alblisserdam</td><td>14281</td><td>162</td><td>0,12</td><td>9344</td></tr><tr><td>Gemeente Dordrecht</td><td>77239</td><td>878</td><td>0,63</td><td>50540</td></tr><tr><td>Gemeente Hendrik-Ido-Ambacht</td><td>21244</td><td>241</td><td>0,17</td><td>13901</td></tr><tr><td>Gemeente Papendrecht</td><td>27731</td><td>315</td><td>0,23</td><td>18146</td></tr><tr><td>Gemeente Sliedrecht</td><td>29044</td><td>330</td><td>0,24</td><td>19004</td></tr><tr><td>Gemeente Zwijndrecht</td><td>45016</td><td>512</td><td>0,37</td><td>29455</td></tr><tr><td>Gemeente Hardinxveld-Giessendam</td><td>31846</td><td>362</td><td>0,26</td><td>20838</td></tr><tr><td>TOTAAL</td><td>€246400</td><td>2800</td><td>2,00</td><td>€161228</td></tr></table> Over werkprogramma en inzet op het gebied van energie en energiebesparing worden bij het tot stand komen van de werkplannen voor de jaren 2019 en verder afspraken gemaakt tussen OZHZ en gemeenten. Voor extra inzet op het gebied van energie en energiebesparing kunnen mogelijk de budgetten "lokale prioriteiten" worden aangewend. De omgevingsdienst vervult opdracht van gemeenten een faciliterende en stimulerende rol. Om dit vorm te geven is er aanvullend op het budget voor toezicht ca. 1 FTE (structureel) budget nodig. Hierbij zijn de kosten gerelateerd aan het bedrijvenbestand. Dit betekent het volgende per gemeente: <table><tr><th>2019</th><th>Budget</th><th>Uren</th><th>FTE</th></tr><tr><td>Gemeente Alblisserdam</td><td>7140</td><td>81</td><td>0,06</td></tr><tr><td>Gemeente Dordrecht</td><td>38620</td><td>439</td><td>0,31</td></tr><tr><td>Gemeente Hendrik-Ido-Ambacht</td><td>10622</td><td>121</td><td>0,09</td></tr><tr><td>Gemeente Papendrecht</td><td>13866</td><td>158</td><td>0,11</td></tr><tr><td>Gemeente Sliedrecht</td><td>14522</td><td>165</td><td>0,12</td></tr><tr><td>Gemeente Zwijndrecht</td><td>22508</td><td>256</td><td>0,18</td></tr><tr><td>Gemeente Hardinxveld-Giessendam</td><td>15923</td><td>181</td><td>0,13</td></tr><tr><td>TOTAAL</td><td>123200</td><td>1400</td><td>1,00</td></tr></table> Over het vormgeven van het stimulerende spoor worden per gemeente afspraken gemaakt	2019	Budget	Uren	FTE	Aanvulling op budget	Gemeente Alblisserdam	14281	162	0,12	9344	Gemeente Dordrecht	77239	878	0,63	50540	Gemeente Hendrik-Ido-Ambacht	21244	241	0,17	13901	Gemeente Papendrecht	27731	315	0,23	18146	Gemeente Sliedrecht	29044	330	0,24	19004	Gemeente Zwijndrecht	45016	512	0,37	29455	Gemeente Hardinxveld-Giessendam	31846	362	0,26	20838	TOTAAL	€246400	2800	2,00	€161228	2019	Budget	Uren	FTE	Gemeente Alblisserdam	7140	81	0,06	Gemeente Dordrecht	38620	439	0,31	Gemeente Hendrik-Ido-Ambacht	10622	121	0,09	Gemeente Papendrecht	13866	158	0,11	Gemeente Sliedrecht	14522	165	0,12	Gemeente Zwijndrecht	22508	256	0,18	Gemeente Hardinxveld-Giessendam	15923	181	0,13	TOTAAL	123200	1400	1,00
2019	Budget	Uren	FTE	Aanvulling op budget																																																																														
Gemeente Alblisserdam	14281	162	0,12	9344																																																																														
Gemeente Dordrecht	77239	878	0,63	50540																																																																														
Gemeente Hendrik-Ido-Ambacht	21244	241	0,17	13901																																																																														
Gemeente Papendrecht	27731	315	0,23	18146																																																																														
Gemeente Sliedrecht	29044	330	0,24	19004																																																																														
Gemeente Zwijndrecht	45016	512	0,37	29455																																																																														
Gemeente Hardinxveld-Giessendam	31846	362	0,26	20838																																																																														
TOTAAL	€246400	2800	2,00	€161228																																																																														
2019	Budget	Uren	FTE																																																																															
Gemeente Alblisserdam	7140	81	0,06																																																																															
Gemeente Dordrecht	38620	439	0,31																																																																															
Gemeente Hendrik-Ido-Ambacht	10622	121	0,09																																																																															
Gemeente Papendrecht	13866	158	0,11																																																																															
Gemeente Sliedrecht	14522	165	0,12																																																																															
Gemeente Zwijndrecht	22508	256	0,18																																																																															
Gemeente Hardinxveld-Giessendam	15923	181	0,13																																																																															
TOTAAL	123200	1400	1,00																																																																															
Monitor	Monitoring kan door een onderzoek te verrichten naar de effecten van de Wet milieubeheer en de activiteiten van de omgevingsdienst. Monitoring op de voortgang van het project.																																																																																	

2.3.6 Wet milieubeheer 2

Kredietverstrekking financiers

Context	Met het instellen van een verklaring waarmee bedrijven kunnen aantonen dat ze op het 'juiste' spoor zitten in de energietransitie, is het mogelijk om te beoordelen of bedrijven voldoen aan de wet- en regelgeving voor energiebesparing. Hiermee kunnen eisen gesteld worden in de context van financiering. Wij streven naar het ontwikkelen van een dergelijke verklaring. Hiervoor is het noodzakelijk om een adequaat overzicht te hebben van de "energieprestaties" (energiegebruik, getroffen maatregelen, energielabel pand etc.) van het MKB. Op dit moment wordt er door ECN (Energieonderzoek Centrum Nederland) voor de omgevingsdiensten een project over big-data uitgevoerd. Hiermee wordt getracht een overzicht te maken van de energieverbruiken van alle bedrijfspanden in Nederland. Een ander deel van de opdracht is de aanleg van een groenregister met hierin per bedrijf aangegeven de bij het bedrijf in bezit zijnde keurmerken en het energielabel van het betreffende bedrijfspand. Dit register kan, aangevuld met lokale gegevens over energiegebruik en getroffen maatregelen de basis vormen voor een regionaal register. Vanuit dit register kan op verschillende manieren worden gecommuniceerd. Waaronder met kredietverstrekkers. Over dit laatste is het noodzakelijk een (regionale) werkafspraken te maken tussen financiers en de omgevingsdienst.
Samenwerkende partners	• OZHZ (trekker) • Gemeenten • Banken
Resultaat	Het resultaat bestaat uit 3 elementen: 1. Data verzameling en verwerking (opstellen register) 2. Werkafspraken kredietverstrekkers over gegevens uitwisseling 3. Verklaring afgeven bedrijven
Wat gaan we daarvoor doen?	Bouwen van een groenregister voor de regio, Onderzoeken juridische implicaties en opstellen werkafspraken met noodzakelijke formats
Wat hebben we daarvoor nodig	Benodigde middelen: • out of pocket nihil • Uren
Monitor	De extra stimulans vanuit de financier en omgevingsdienst heeft een positief effect op energiebesparing bij bedrijven.

2.3.7 Ondersteuning MKB 1⁵

Ondersteuning MKB (1): Ondersteuning bij investeringen in innovatie: verbreding MKB-Katalysatorfonds naar andere sectoren dan de maritieme maakindustrie

Context	Veel voor de energietransitie noodzakelijk technieken staan nu nog in de kinderschoenen (energie opslag) of zijn voor verbetering vatbaar. Dit biedt bedrijven in onze regio kansen voor innovatie. Deze innovaties maken ons bedrijfsleven competitiever. In het licht van de doelstellingen van de regionale energiestrategie verdienen zij ondersteuning. In de regio functioneert het MKB-Katalysatorfonds dat innovatie bij MKB-bedrijven in de (maritieme) maakindustrie versnelt. Dit fonds verstrekt financiële bijdragen in de vorm van subsidies, voor onder meer prototyping en haalbaarheidsonderzoeken door het bedrijfsleven. Het fonds ondersteunt nu al voor de energietransitie noodzakelijke innovaties binnen de (maritieme) maakindustrie. Het is voor de regionale energiestrategie wenselijk om het werkingsgebied van dit fonds verder te verbreden, met aandacht voor de innovaties in het MKB-bedrijfsleven die ingegeven zijn door de energietransitie. <i>Loket en verbinding met onderwijs</i> Het MKB-Katalysatorfonds verricht haar werkzaamheden vanuit de Duurzaamheidsfabriek en levert hiermee een bijdrage aan de campus ontwikkeling Leerpark.
Samenwerkende partners	• Trekker: Drechtsteden Regionaal team MKB -stimulering en -innovatie (aansturing en secretariaat) • Duurzaamheidsfabriek • Katalysatorfonds
Resultaat	Eind 2018 ; Verbreding van het MKB-Katalysatorfonds naar innovaties op het gebied van energietechniek.
Wat gaan we daarvoor doen?	In overleg met adviescommissie werken aan fondsverbreding
Wat hebben we daarvoor nodig	Past binnen de huidige fondstopzet; capaciteit Drechtsteden Regionaal Team MKB-stimulering en –innovatie

⁵ Met Provincie is nog afstemming plaats over een passage.

2.3.8 Ondersteuning MKB 2

Ondersteuning bij investeringen in innovatie: oprichten MKB loket voor innovaties en onderzoek het instellen van een MKB innovatiefonds

Context	In de regio functioneert het MKB-katalysatorfonds dat innovatie bij MKB-bedrijven in de (maritieme) maakindustrie versnelt. Dit fonds verstrekt financiële bijdragen in de vorm van subsidies, voor onder meer prototyping en haalbaarheidsonderzoeken door het bedrijfsleven. (zie MKB-ondersteuning 1) De Drechtsteden willen de keten van ideeontwikkeling naar prototyping, opschaling en marktintroductie van innovaties maximaal ondersteunen. De locatie hiervoor is de op het Leerpark beoogde campusontwikkeling. Een deel van deze keten wordt ingevuld door Innovation Quarter dat ontwikkelingen risicodragend ondersteunt. De Drechtsteden willen, in aanvulling op de activiteiten van Innovation Quarter en het reeds bestaande katalysatorfonds, onderzoeken of zij binnen de hierboven genoemde keten een risicodragende bijdrage aan het MKB willen leveren door het oprichten van een MKB-Innovatiefonds. Dit vergt echter een meer omvangrijke vorm van fondsvorming, met een revolverend karakter. <i>Loket en verbinding met onderwijs</i> Net als het MKB-Katalysatorfonds zal dit innovatiefonds een bijdrage moeten leveren aan de in het Leerpark beoogde campusvorming. Door ook dit fonds een positie te geven in Duurzaamheidsfabriek ontstaat een centraal punt in de Drechtsteden waar het MKB terecht kan met vragen op het gebied van innovatie, financiering van energiemaatregelen, subsidiemogelijkheden en onderwijs (zie Ondersteuning MKB 1 en 3.) Dit centrale punt willen we door ontwikkelen naar een MKB-loket, ook wanneer uit het bovenstaande onderzoek mocht blijken dat het MKB-Innovatiefonds geen meerwaarde bied voor de regio gezien de door Innovation Quarter ontplooiende activiteiten.
Samenwerkende partners	• Trekker: Drechtsteden Regionaal team MKB-stimulering en -innovatie (aansturing en secretariaat) • Duurzaamheidsfabriek • Provincie Zuid-Holland • Banken • Drechtsteden • Gemeenten
Resultaat	Onderzoek naar fondsvorming, fondsmanagement en instellen MKB-Innovatieloket en, afhankelijk van resultaten, het doen van een voorstel voor het instellen van een MKB-Innovatiefonds met een revolverend karakter.
Wat gaan we daarvoor doen?	2018: Onderzoek naar fondsvorming, fondsmanagement en instellen MKB-innovatiefonds met bijbehorend loket.

Wat hebben we daarvoor nodig	Capaciteit: Drechtsteden Regionaal Team MKB-stimulering en -innovatie

2.3.9 Ondersteuning MKB 3

Ondersteuning bij investeringen maatregelen: Onderzoek naar MKB-Duurzaamheidsfonds

Context	Voor woningeigenaren is een stelsel van financieringsmaatregelen opgetuigd die binnen de energie transitie moet faciliteren. Voor MKB bedrijven maar ook sportverenigingen en scholen in de regio en elders geldt dat toegang tot financiering van energiemaatregelen lastig is. Banken lenen voornamelijk geld uit voor hun 'core business' en zijn minder geneigd te lenen voor verduurzaming van vastgoed. Er zijn twee doelgroepen waar een nieuw Energiefonds Drechtsteden echt een aanvulling vormt op al bestaande instrumenten als rijkssubsidies en belastingmaatregelen: • MKB-financiering voor het treffen van energie besparingsmaatregelen • financiering van collectieve (inwoner)initiatieven voor realisering van duurzame energieproductiemiddelen De Drechtsteden willen, in aanvulling op de op innovatie gerichte activiteiten, onderzoeken of zij de financiering van energiebesparingsmaatregelen door het MKB kan faciliteren door het instellen van een MKB duurzaamheidsfonds dat tegen een vergoeding geld beschikbaar stelt aan het MKB. Dit vergt echter een meer omvangrijke vorm van fondsvorming, met een revolverend karakter. Voor de financiering van collectieve (inwoner)initiatieven voor realisering van duurzame energieproductiemiddelen heeft de provincie Zuid Holland de subsidieregeling Lokale initiatieven energie-transitie in het leven geroepen. Vanuit de regio zullen we daarom op dit vlak voorr als nog geen initiatieven ontplooien. <i>Loket en verbinding met onderwijs</i> Bij aansturing door de Duurzaamheidsfabriek ontstaat een centraal punt in de Drechtsteden waar het MKB terecht kan met vragen op het gebied van innovatie, financiering van energiemaatregelen, subsidiemogelijkheden en onderwijs. (Zie Ondersteuning MKB 2)
Samenwerkende partners	• Trekker: Drechtsteden Regionaal team MKB-stimulering en -innovatie (aansturing en secretariaat) • Provincie Zuid-Holland • Banken

	• Drechtsteden • Gemeenten • Duurzaamheidsfabriek
Resultaat	Voorstel instellen MKB-Duurzaamheidsfonds
Wat gaan we daarvoor doen?	2019 :Onderzoek naar fondsvorming, fondsmanagement en instellen MKB-Duurzaamheidsfonds
Wat hebben we daarvoor nodig	Capaciteit: Drechtsteden Regionaal team MKB-stimulering en -innovatie

2.4 Afgaan van benzine, diesel en stookolie

2.4.1 Versnelling infrastructuur zero-emissie vervoer	
Context	Alle Drechtstedengemeenten hebben bestaand beleid voor het faciliteren van marktpartijen om laadinfrastructuur voor elektrisch rijden te plaatsen en exploiteren. Inmiddels zijn er een aantal ontwikkelingen: - Er zijn nieuwe eisen ontwikkeld voor laadpalen, die zijn nog niet opgenomen in het beleid. - In de autobranche is een versnelling gaande in het aanbod van betaalbare elektrische auto's met een goed afstandsbereik. Het aantal aanvragen voor elektrische laadpalen zal sterk toenemen. - Het opladen van voertuigen zal een rol gaan spelen in de energiebalans, door middel van Smart Charging. Dat is de toepassing van slimme en innovatieve technieken die het opladen van elektrische auto's op het beste moment mogelijk maken. Bijvoorbeeld als het 's nachts hard waait en er weinig vraag naar stroom is of in de middag als de kracht van de zon het grootst is. In toenemende mate komen er ook elektrisch aangedreven waterstofauto's op de markt.
Samenwerkende partners	<i>Gemeenten</i> zijn verantwoordelijk voor het faciliteren van de realisatie van laadinfra door marktpartijen. <i>Marktpartijen</i> voor het doen van investeringen in en exploiteren van laadinfra. <i>Stedin</i> voor het aansluiten van de laadinfra op het elektriciteitsnet <i>Provincie</i> Regeling energietransitie in mobiliteit⁶.

⁶ <https://www.zuid-holland.nl/loket/subsidies/subsidies/@17991/energietransitie-0/>

Resultaat	1) Actueel gemeentelijk beleid voor laadinfrastructuur 2) Gestandaardiseerd aanvraagproces via aanvraagportaal en workflow-tool 3) Samenhang van laadinfra met het Warmtetransitieplan en Zonneoffensief 4) Verkenning van de mogelijkheid voor een Proeftuin smart charging, waarbij de e-rijder lokaal opgewekte, duurzame energie kan laden. 5) Vaststellen en uitvoeren Logistieke Agenda Drechtsteden, in het kader van de Groeiagenda Drechtsteden 6) Onderzoek waterstof in de energietransitie Drechtsteden en mogelijke rollen van de overheid
Wat gaan we daarvoor doen?	We gaan het beleid voor laadinfra actualiseren en het aanvraagproces standaardiseren. We verkennen de mogelijkheden voor een Proeftuin smart charging. We onderzoeken de rol van waterstof in de energietransitie Drechtsteden.
Wat hebben we daarvoor nodig? Wie draagt wat bij?	Gemeenten: uren, kosten aanvraagportaal Regio: organiseren uitwisseling van kennis en ervaring tussen gemeenten NKL (Nationaal Kenniscentrum Laadinfra): levert expertise VNG: actualisatie van de model beleidsregels voor laadinfrastructuur E-Laad: levert kennis en innovatie op het gebied van de proeftuin Smart Charging en samenhang met het Warmtetransitieplan en Zonneoffensief Stedin: voor het ontsluiten van informatie over de impact van elektrisch rijden en smart charging op het elektriciteitsnet, meedenken over realisatie van laadinfrastructuur in relatie tot het netwerk en tijdige levering van aansluitingen.

2.5 Duurzaam opwekken

2.5.1 Zonneoffensief

Context	In de Drechtsteden lopen allerlei initiatieven om het potentieel in de opwekking van zonne-energie verder te vergroten. Voorbeelden zijn de organisatie van collectieve inkoop van zonnepanelen voor particulieren met medewerking van het Regionaal Energieloket en de realisatie van zonneweides. Maar ook een project als 'zon op andermans dak' (postcoderoosprojecten), waarvan inmiddels 9 daken zijn gerealiseerd of in voorbereiding. Dit project waarbij een aantal bedrijven collectief subsidie aanvraagt, panelen aanschaft etc. loopt in de Westelijke Dordtse Oever (Dordrecht), en is zeker voor ondernemers interessant. Het zonne-offensief gaan we voortzetten, waarbij de nadruk ligt op collectief, grootschalig en esco-achtige constructies. Met oog voor bewonersparticipatie.
---------	---

Samenwerkende partners	Nagenoeg alle partijen en partners die de samenwerkingsovereenkomst ondertekenen kunnen hier hun rol in pakken. Dit veld zal door partijen die volgend jaar een bijdrage willen leveren aan het zonneoffensief ingevuld worden.
Resultaat	In 2018: • Plan van aanpak om nieuwe zonne-installaties te realiseren in de Drechtsteden.
Wat gaan we daarvoor doen?	• Waar mogelijk zonnepanelen plaatsen op eigen gebouwen. • een collectieve inkoop voor particulieren woningeigenaren in de Drechtsteden organiseren.
Wat hebben we daarvoor nodig? Wie draagt wat bij?	Partijen dragen bij vanuit hun eigen verantwoordelijkheid en mogelijkheden.
Monitor	Aan het eind van 2018 wordt het 'net' opgehaald.

2.5.2 Visie duurzame energie

Context	In de Drechtsteden zijn verschillende bronnen aanwezig waaruit energie kan worden opgewekt: zonne-energie kleinschalig, zonne-energiegrootschalig, windenergie, geothermie, energie uit water en energie uit biomassa.
Samenwerkende partners	<i>Gemeenten</i> zijn verantwoordelijk voor de ruimtelijke ordening en voor het opstellen van een gemeentelijke Omgevingsvisie. <i>Alle Partijen</i> realiseren of faciliteren waar mogelijk opwekking van duurzame energie op de eigen kavels, gebouwen en civiele kunstwerken. <i>Stedin</i> Netbeheer ontsluit informatie over de capaciteit van het bestaande elektriciteitsnet en het aangeven wat de impact is van nieuw te ontwikkelen opwekking van duurzame energie. <i>Provincie Zuid-Holland</i> geeft kaders in de Visie Ruimte en Mobiliteit, waaronder voorkeurslocaties en experimenteerruimte voor zonne-energie en aangekondigde maatschappelijk dialoog in 2018 over windenergie na 2020.
Wat willen we bereiken?	Visie op mogelijkheden voor opwekking van Duurzame Energie.

Wat gaan we daarvoor doen?	Gemeenten stellen een visie op met de mogelijkheden en condities voor gebouwgebonden en grondgebonden opwekking van duurzame energie: zonne-energie op daken, zonneweides, wind op land en overig (biomassa, energie uit stromend water). Voor geothermie sluit deze visie aan op het Warmtetransitieplan, eventuele gemeentelijke ondergrondvisies en op de provinciale Ondergrondvisie. Deze visie wordt op termijn onderdeel van de op te stellen gemeentelijke Omgevingsvisie en het Omgevingsplan.
Organisatie	Lokaal of meervoudig lokaal. Besluitvorming door gemeenten.
Wat hebben we daarvoor nodig? Wie draagt wat bij?	N.t.b.

2.6 Eigen organisatie⁷

2.6.1 Borging energietransitie in de eigen organisatie	
Context	Iedere Partij of Partner gaat binnen de eigen organisatie aan de slag met de acties/projecten/opdrachten vanuit het gezamenlijke programma. Daarom is het ook belangrijk dat deze activiteiten ook binnen de eigen organisatie gedragen worden en er commitment ontstaat voor de projecten. Daarnaast is het belangrijk ook als Partij of Partner zelf voorbeeldgedrag te tonen, door de eigen assets energieneutraal te gaan maken.
Samenwerkende partners	Alle Partijen en Partners.
Resultaat	Aanpak voor energiebesparing en opwekking van duurzame energie op eigen gebouwen en kavels. Plannen om eigen assets energieneutraal te maken. De energietransitie is integraal onderdeel van eigen projecten en beleid.
Wat gaan we daarvoor doen?	Alle partijen borgen de in deze Samenwerkingsagenda opgenomen deelname en bijdragen voor de gezamenlijke projecten, zoals opgenomen in de agendalijnen, door middel van een plan van aanpak of op een andere manier.

⁷ Verschillende organisaties zullen hier hun bijdrage nog opgeven

	Alle Partijen benutten eigen kavels, gebouwen en civiele kunstwerken voor opwekking van duurzame energie. Alle Partijen maken een plan voor het energieneutraal maken van de eigen assets (gebouwen, civiele kunstwerken en wagenpark). Alle Partijen passen de ontwikkellijnen van de Energiestrategie toe bij eigen beleid en projecten, stralen deze manier van werken (naar buiten toe) uit, en dragen de Energiestrategie mede uit via de eigen communicatiekanalen.
	<input ontvangen van alle partijen over eigen beleid en ambities, samenhang met eigen beleid en realisatie van eigen projecten> <u>Drechtse Stroom</u> De samenwerkingsovereenkomst biedt perspectief om grote stappen te zetten. Op het gebied van energie kan er voor mensen weer richting, inzicht en overzicht ontstaan. Wij zijn er van overtuigd dat om het vertrouwen van bewoners te winnen het zaak is om burgerorganisaties in te schakelen als onafhankelijke partij. Drechtse Stroom heeft intussen bewezen burgers bij de transitie te betrekken die tot dan toe de groep ongeïnteresseerden hoorden. Grote aantallen geïnteresseerden hebben zich aangemeld voor Zon-op-andermans dak. Juist bij het minder sexy 'energie besparen' hebben we met de blok-voor-blokaanpak ook tot dan toe ongeïnteresseerden. De Coöperatie Drechtse Wind heeft zeker bijgedragen aan versterking van het draagvlak voor windenergie. Door de kans te bieden dat mensen hun eigen energie opwekken vermindert de weestand zoals we die elders veel zien. Als Drechtse Stroom willen we een belangrijke bijdrage leveren aan de uitvoering van de Energiestrategie Drechtsteden. De in de samenwerkingsagenda genoemde aanpak bij energiebesparing op wijk-, buurt- en blokniveau kunnen wij in belangrijke mate vormgeven op basis van onze ervaring. Wij bieden aan deze aanpak samen met u uit te werken en vervolgens in te voeren. Na een centrale start in een wijk willen we inzetten op kleinschalige organisatie op buurt- en blokniveau, waarbij ook een belangrijke rol is weggelegd voor buurtbewoners zelf. We leggen daarbij contact met lokale stakeholders en de bestaande wijkplatforms, afhankelijk van de lokale situatie. De concrete uitwerking zal plaats vinden in overleg met de gemeenten. Aan onze kant is verdere professionalisering nodig, evenals uitbreiding van de capaciteit aan energieambassadeurs. De stichting heeft hier onvoldoende eigen middelen ter beschikking. Wij zijn bereid een voorstel te maken omtrent de genoemde wijkaanpak met een daarbij behorende begroting. Wij zullen er alles aan doen om de kanteling in de Drechtsteden te versnellen. <u>Duurzaamheidsfabriek en/of Coöperatie Leerpark</u> <u>Economic Development Board Drechtsteden</u> <u>Energiecoöperatie Dordrecht</u> <u>Gemeente Alblasterdam</u>

	In Alblasterdam zijn doelstellingen geformuleerd in de Duurzaamheidsagenda 2016-2020 "Samen slim investeren" die aansluiten bij de ontwikkellijnen van de Energiestrategie. Deze doelstellingen hebben betrekking op energiebesparing en het vergroten van het aandeel hernieuwbare energie voor de gebouwde omgeving in Alblasterdam. Concrete projecten die in 2018 zullen worden uitgevoerd zijn: - Renovatie van het gemeentehuis, met toepassing van duurzame energie oplossingen (van energielabel F naar energielabel A) - Onderzoek naar mogelijkheden voor warmteopwekking uit het riool (riothermie) - Zonnepanelen (+/- 250 stuks) plaatsen op gemeentelijk en maatschappelijk vastgoed. <u>Gemeente Dordrecht</u> <u>Gemeente Hendrik-Ido-Ambacht</u> In Hendrik-Ido-Ambacht ondersteunen we actief de energiestrategie Drechtsteden. Onze eigen bedrijfsvoering en projecten leggen we voortaan langs deze lat. Zo ontwikkelen we het bedrijventerrein Ambachtsezoom volgens de cradle-to-cradle principes. Op deze locatie zal geen gas meer worden aangelegd. Voor onze nieuwbouwlocatie de Volgerlanden-Oost onderzoeken we een duurzame energievoorziening. En we gaan de auto's van de buitendienst binnenkort vervangen door elektrische modellen. In de nieuwe collegeperiode gaan we de implementatie van de Energiestrategie voor onze gemeente verder uitwerken. <u>Gemeente Hardinxveld-Giessendam</u> De gemeente Hardinxveld-Giessendam werkt begin 2018 aan een lokale duurzaamheidsagenda. Met de agenda maken we verder werk van het verduurzamen en het zo mogelijk energieneutraal maken van onze gemeente, in lijn met de doelstellingen van het rijk. Deze agenda beschrijft de stappen die de gemeente samen met de samenleving op korte en middellange termijn gaat zetten om de doelstellingen te bereiken. We sluiten aan bij de 5 ontwikkellijnen van de Energiestrategie. De totstandkoming van de agenda en de uitvoering daarvan komt in nauwe samenwerking met inwoners, ondernemers, verschillende gemeentelijke afdelingen, de woningcorporatie, nutsbedrijven en onderwijs tot stand. Deze lokale duurzaamheidsagenda is naar verwachting in juni 2018 af. <u>Gemeente Papendrecht</u> <u>Gemeente Sliedrecht</u> Gemeente Sliedrecht bereidt momenteel een Duurzaamheidsagenda voor. Naar verwachting wordt deze in het eerste kwartaal van 2018 vastgesteld door de Raad. In de Duurzaamheidsagenda worden de doelstellingen en ambities van de Samenwerkingsagenda Drechtsteden Energieneutraal verwerkt en lokaal doorgepakt. Aan de Duurzaamheidsagenda is een uitvoeringsprogramma voor de jaren 2018-2022 gekoppeld met korte termijn activiteiten op de thema's energie, schone lucht, circulaire economie en bewustwording. Sliedrecht breidt daarmee de ambities op het thema duurzaamheid verder uit. Daarnaast is een vijfde, overkoepelend thema voorzien: voorbeeldige gemeente. Goed voorbeeld doet immers volgen.
--	--

Gemeente Zwijndrecht

De Zwijndrechtse Energieagenda 2017-2023 beschrijft de lange termijn doelstellingen aan de hand waarvan we in 2050 een energieneutrale gemeente willen zijn en laat zien hoe we op korte termijn met concrete projecten invulling willen geven aan de doelstellingen. Met de agenda sluit Zwijndrecht aan op de ontwikkellijnen van de Energiestrategie Drechtsteden. Bij de vaststelling van de energieagenda heeft de gemeenteraad budget en fte beschikbaar gesteld om uitvoering te geven aan de ambities op het gebied van energie.

Uitfaseren aardgas

- Er wordt gewerkt aan een intentieovereenkomst met Woonkracht 10, Trivire en HVC om een begin te maken met het warmtenet in Zwijndrecht. Het concept hiervan is naar verwachting begin 2018 gereed.
- De gemeente vindt het niet meer wenselijk om nieuwbouw aan te sluiten op aardgas. De gemeenteraad nam hierover op 27 juni 2017 unaniem de motie 'van gas los' aan.

Energie neutrale nieuwbouw

- Bij gronduitgifte stelt de gemeente waar mogelijk, aanvullende eisen aan de energieprestaties van nieuwbouw, energieneutraliteit is hierbij het uitgangspunt.
- We stellen GPR beschikbaar aan ontwikkelaars, particulieren en bedrijven om de energieprestaties bij nieuwbouw en renovatie te kwalificeren.

Energiebesparing en vergroten duurzaam energiegebruik door bedrijven

- Samen met het bedrijfsleven gaan we projecten opzetten om de opwek van duurzame energie te vergroten door middel van zonnepanelen. De gemeente stimuleert de opwek van duurzame energie door partijen bij elkaar te brengen rond (collectieve) energieprojecten.
- De samenwerking met de Omgevingsdienst Zuid Holland Zuid wordt geïntensiveerd om energiebesparing bij bedrijven te stimuleren. De expertise van de Omgevingsdienst wordt ingezet om het bedrijfsleven te adviseren over energiebesparende maatregelen, opwek en financieringsmogelijkheden.

Vergroten duurzame energie opwek en Iconische projecten

- De gemeente brengt alle mogelijke locaties voor (grootschalige) opwek van zonne-energie in kaart en communiceert daar actief over. Het gaat hierbij zowel om daken en grondgebonden locaties.
- De wil gemeente medewerking verlenen aan iconische projecten die bijdragen aan een duurzame energieproductie en aan bewustwording. Een voorbeeld van een icoonproject is het 'Natuur- en Recreatiecentrum' op de Hooge Nesse. Het gebouw is een voorbeeld op gebied van duurzaam bouwen omdat het is ontworpen vanuit circulaire principes en voorziet in eigen energiegebruik.

Openbaar vervoer

- In samenwerking met parkmanagement en andere partners onderzoeken wij de haalbaarheid van een openbaarvervoer voorziening voor bedrijventerreinen.

Verduurzaming eigen organisatie

- Het gemeentehuis en gemeentelijk vastgoed worden steeds verder verduurzaamd. Bij verkoop en de herontwikkeling van maatschappelijk vastgoed stelt de gemeente waar mogelijk aanvullende eisen aan de

	energieprestaties voor renovatie of nieuwbouw. Daarnaast wordt de wens uitgesproken gebouwen niet meer aan te sluiten op gas. - De gemeente werkt verder aan het realiseren van energiebesparing in de openbare verlichting. - We zetten in op het vergroten van de bewustwording in eigen organisatie, o.a. door een bewustwordingscampagne. <i>Communicatie</i> - Communicatie ten behoeven van kennis, bewustwording en enthousiasme vormt de rode draad door de energieagenda. We doen dat onder andere via onze website, een nieuwsbrief en via een speciale energiepagina in Stadsnieuws. Daarnaast vinden we het belangrijk een actieve manier kennis te delen. <u>HVC</u> <u>Omgevingsdienst Zuid-Holland-Zuid</u> <u>Openbaar lichaam Drechtsteden</u> - faciliteert optimaal de Netwerksamenwerking - zorgt voor verbinding, coördinatie, structuur en ondersteuning ten dienste van gemeenten - vertaald de Energiestrategie en Samenwerkingsagenda door naar haar eigen regionale beleid, waaronder het Regionaal meerjarenprogramma (rMJP) en De Groeiagenda 2030 - faciliteert in lobby en treedt op als gesprekspartner voor regionale en bovenregionale partijen. <u>Provincie Zuid-Holland</u> <u>Rabobank (Nederlandse Vereniging van Banken)</u> <u>Stedin Netbeheer</u> Stedin wil in 2030 klimaatneutraal zijn. Dit betekent dat de totale CO2 uitstoot is teruggebracht naar 0. - Een groot gedeelte van onze uitstoot wordt veroorzaakt door energie die verloren gaat in ons netverlies. Wij proberen ons netverlies via verschillende projecten te verminderen. Daarnaast wordt ons volledige netverlies gecompenseerd door middel van Garanties van oorsprong (certificaten). - De komende jaren gaan we ons wagenpark volledig verduurzamen. Daarnaast stoten in 2020 ook het woon-werkverkeer, zakelijke reizen en de lease-auto's geen broeikasgassen en schadelijke stoffen meer uit. Onze medewerkers reizen dan voornamelijk met openbaar vervoer of elektrische (deel)auto's of bussen. Op deze manier willen we een flinke bijdrage leveren aan het terugdringen van de CO₂-uitstoot en verbetering van de luchtkwaliteit in de Randstad. - We zetten ons in om onze locaties te verduurzamen. Hierbij brengen we energiegebruik zo ver mogelijk terug. Om in 2030 klimaatneutraal te zijn moeten onze gebouwen ook volledig energieneutraal (of liever nog energiepositief) worden.
--	--

	Naast netverliezen, wagenpark en eigen gebouwen hebben wij een energiebehoefte in onze operaties, o.a. met onze aggregaten. Ook hier zetten wij ons in voor het ontwikkelen van duurzame oplossingen. <u>Waterschap Hollandsche Delta</u> <i>Ambitie:</i> Waterschap Hollandse Delta heeft als doelstelling om in 2030 energieneutraal te zijn. Daarvoor wordt in de komende jaren ingezet op verdere energiebesparing op installaties en gebouwen, en op verdere productie van duurzame energie. <i>Borging in eigen organisatie:</i> Waterschap Hollandse Delta borgt de voortgang van energietransitie via het Energie-efficiëntieplan en het Opgaveplan Duurzaamheid en Energie. In 2018 wordt de route naar energieneutraliteit verder uitgewerkt in het plan WSHD Energieneutraal. <i>Zonneoffensief:</i> In 2018 zullen naar verwachting acht vergunningaanvragen worden ingediend voor zonneweides op terreinen van rioolwaterzuiveringen. <u>Waterschap Rivierenland</u> <u>Werkgevers Drechtsteden</u> <u>Woningcorporatie Trivire</u> <u>Woningcorporatie Woonbron Dordrecht</u> <u>Woningcorporatie Woonkracht 10</u> <u>Woningcorporatie Tablis</u> <u>Woningcorporatie Rhiant</u> <u>Woningcorporatie Omnivera</u>
--	---